

TRANSILVANIA

REVISTA ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA
ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

APARE ODATĂ PE LUNĂ, SUB ÎNGRIJIREA SECȚIILOR ȘTIINȚIFICE-LITERARE ALE
ASOCIAȚIUNII.

An. XLV.

1 Ianuarie v. 1914.

Nr. 1.

DIRECTOR: OCT. C. TĂSLĂUANU.

COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. ALEXANDRU BOGDAN, Dr. SILVIU DRAGOMIR, Dr. ONISIFOR GHIBU, IOAN I. LĂPĂDATU ȘI VICTOR STANCIU.

CUPRINSUL:

<i>Oct. C. Tăslăuanu:</i>	Cătră cetitori	1—3
<i>Dr. O. Ghibu:</i>	Literatură pentru părinți	3—7
<i>Dr. Silviu Dragomir:</i>	Curtea din Viena și mișcarea Românilor din Ardeal în anii 1791—1792	7—12
<i>Sextil Pușcariu:</i>	Istoria literaturii noastre vechi: Introducere...	13—22
<i>Vasile Zdrenghea:</i>	Folclor: Vochița (baladă)	22—24
<i>I. L.:</i>	Misiunea culturală a băncilor noastre	25—28

Dări de seamă: *Dr. Ioan Lupaș:* Principele ardelean Acațiu Barcsai și mitropolitul Sava Brancovici (1658—1661). (Dr. S. Dragomir) 29—30

Cronică: Un jubileu care nu s'a serbat. Seminarul din Lugoj. Jubileul liceului din Năsăud. † Dr. Petru Pipos. În legătură cu reforma învățământului secundar. Instituția «cercetașilor». Regulare de salare. Școala civilă de fete din Arad. Profesorii români din Bucovina. Anuarul gimnaziului din Giurgiu. Dl N. Iorga despre P. Rășcanu. Cezar Boliac. Istoria literaturii române. Biserici de lemn. O cupă de-a lui Mihaiu-Viteazul. Elementele der Völkerspsychologie. Bozgoane din ținutul Bistrița. Corbii de poștă. Clima și mărimea corpului animalic. Bibliotecile sătești. Casetele Asociațiunii. Despărțămintele. Biblioteca populară a Asociațiunii. Conferențiarul Asociațiunii. — Aviz

30 - 40

Redacția și Administrația: Asociațiunea, Sibiu (Nagyszeben).

ERDÉLYI MÚZEUM
182 * 1914. FEB. 10.
KÖNYVTÁRA.

Extras din Statutele Asociațiunii.

§ 2. Scopul Asociațiunii este: înaintarea culturii poporului român și anume: prin inițiere de studii și scrutări și editare de publicațiuni literare, științifice și artistice; înființare de biblioteci populare, muzee și alte colecțiuni; acordare de premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, artă și industrie; expoziții, producții și conferențe publice; înființare eventual ajutorare de școli și internate; organizare de secțiuni științifice și designare de referenți literari în aceste secțiuni; și în fine prin orice alte întreprinderi legale, cari vor putea contribui la prosperarea literaturii și culturii atât spirituale cât și economice a Românilor din patrie.

§ 8. Membri Asociațiunii sunt: fondatori, pe viață, ordinari, ajutători, corespondenți și onorari.

§ 9. 1. Membru fondator al Asociațiunii este, care plătește deodată cel puțin o sumă de 200 fl. (400 Cor.) 2. Membru pe viață, care plătește odată pentru totdeauna 100 fl. (200 Cor.) 3. Membru ordinar, care plătește o taxă anuală de 5 fl. (10 Cor.) 4. Membru ajutător, care plătește o taxă anuală de cel puțin 1 fl. (2 Cor.)

§ 12. Drepturile și datorițele membrilor fondatori, pe viață și ordinari sunt, ca ei să conlucre din toate puterile pentru înaintarea scopului societății, au drept în adunările generale a face propuneri în acest sens; au drept de inițiativă și vot decisiv în adunările generale; iar organul Asociațiunii îl primesc gratuit.

Membri ajutători au vot numai în adunările despărțămintelor.

§ 36. Membri Asociațiunii cu privire la deosebitele ținuturi se grupează în despărțăminte, în fruntea cărora va fi un comitet, iar în fruntea comunelor din despărțăminte, câte o agentură.

§ 37. Chemarea despărțămintelor este a conlucre la ajungerea scopului Asociațiunii, înrând în mai deaproape atingere cu poporul și răspândind la acesta învățătura în toate direcțiunile:

a) prin colecțiuni de produse literare folositoare de tot felul; b) prin stăruința, ca pe lângă școalele populare să se înființeze și susțină școale de pomărit și vierit, de grădini și alte economii de model etc. în măsura mijloacelor disponibile; c) prin disertațiuni populare și învățături despre economie, industrie și comerț; d) prin îngrijirea ca să se îndemne poporul a îmbrățișa deosebite ramuri de industrie și comerț; e) prin îndemnarea poporului la înființarea de însoțiri folositoare pentru membri lor, provăzute cu statute speciale, cari se vor înainta la autoritățile competente pentru aprobare.

§ 38. Numărul și întinderea despărț., se statorosește de comitetul central.

§ 39. Membru al unui atare despărț., este fiecare membru fondator, pe viață, ordinar, ajutător și onorar al Asociațiunii, cu domiciliul pe teritoriul despărțământului.

§ 40. Despărțămintele își îndeplinesc afacerile prin adunările cercuale (§ 41—42), prin comitetele cercuale (§ 43—45), și prin agenturile comunale (§ 46—47).

Fiind ele numai părți integrante ale Asociațiunii (§ 15) se înțelege de sine, că toate acțiunile lor trebuie să fie controlate și aprobate de comitetul central, că avere proprie nu pot avea, ci tot ce intră la cassa lor, au să transpună la cassa centrală.

Pentru trebuințele despărțămintelor însă, la propunerea adunării cercuale (§ 42 p. 6), se vor asemna din partea comitetului central 20% din sumele încasate prin ele pe seama Asociațiunii în fiecare an sub orice titlu, afară de taxele încasate dela membri fondatori și pe viață, cari în sensul § 7 au să intre întregi la fond.

Economiile fiecărui an rămân la fondul Asociațiunii și nu se mai pot pune pentru alt an la dispozițiunea despărțământului.

Manuscrisele să se trimită la adresa: Redacția revistei „Transilvania”, Sibiu (Nagyszeben), Strada Șaguna Nr. 6.

Transilvania

An. XLV.

1 Ianuarie v. 1914.

Nr. 1.

Cătră cetitori.

Revista «Transilvania» intră în anul al XLV-lea cu acest număr. E prin urmare cea mai veche revistă dela noi, care în lunga ei viață a împlinit un rol destul de important în mișcarea noastră culturală. Rolul ce l-a avut a fost întotdeauna determinat de ceice au fost încredințați să o conducă. În vremea lui Gheorghe Barițiu a fost o revistă cu trecere. A publicat documente istorice privitoare la trecutul nostru, cercetări și studii din diferite domenii. Barițiu a învins toate greutățile, de cari adeseori s'a plâns, și a imprimat caracterul personalității sale publicației pe care o conducea în calitate de prim secretar. Mai târziu revista a căutat să se prefacă într'o revistă culturală, fără să abandoneze caracterul ei științific. Dar toți redactorii ei, dela I. Popescu și până astăzi, n'au reușit să-i asigure reputația de pe vremea lui Barițiu și să o facă o revistă vie, care să determine cultura noastră în anumite direcțiuni. A avut chiar și epoci de decadență, când se discută desființarea și înlocuirea ei cu un Anuar. Publicul o primea fără să o cetească, iar ziarele și celelalte tovarășe nici nu pomeneau de existența ei. Cu toate acestea a trăit, susținută de puterea tradiției. Vârsta îi împrumutase o aureolă de venerațiune, deși cuprinsul ei — adeseori interesant și prețios — nu eră pe placul celor mai mulți membri ai Asociațiunii.

Acum, când intră în anul al 45-lea, încearcă să întinerească, prefăcându-se într'o revistă de propagandă culturală și științifică. Desbrăcându-se de haina rece a unei publicațiuni oficiale, se străduiește să străbată cărări nouă, să umple un gol adânc simțit în viața noastră culturală.

Împrejurul nostru se desfășură o activitate intensivă pe toate terenele manifestațiunilor intelectuale. În filozofie, sociologie,

estetică, pedagogie, istorie, geografie, biologie, etnopsihologie, în științele exacte, în economia națională etc. s'au făcut progrese uriașe, de cari cultura noastră din Ardeal e străină. Noi Românii din Ungaria nu trăim în împrejurări prielnice pentru a face cercetări originale, pentru a contribui la progresul general al acestor științe. Rolul nostru se reduce deocamdată la cunoașterea rezultatelor obținute de alte popoare, de a populariza scrierile savanților străini și a urmări pas de pas impunătoarea activitate a bărbaților de știință din România. Această popularizare trebuie făcută metodic, după un sistem bine lămurit, avându-se mereu în vedere dezvoltarea noastră culturală în sens național și moral. Dintre curentele de idei din străinătate și din România se vor populariza deci numai acelea, cari nu vor fi în contradicție cu evoluția lentă a poporului nostru, ca ființă etnică cu idealuri neîmplinite și cari nu vor putea sdruncina în suflete credințe și concepții de viață necesare unui neam tânăr, pe care îl așteaptă o misiune în viitor. Din manifestațiunile intelectuale ale lumii din Apus se vor culege și răspândi numai învățăturile ce întregesc și întăresc cultura noastră națională. Intocmai ca albina, din toate florile vom culege numai ceea ce poate fi de folos pentru celulele fagurului din sufletul nostru. Florile veninoase, fie ele oricât de frumoase, și învățăturile prăpăstioase — le vom încunjuură.

Noul program al revistei «Transilvania», program de popularizare, mai țintește să facă din revistă o adevărată *școală națională*, în care cetitorii cărțurari, diferiți ca etate și ca ocupațiuni, să găsească nu numai un izvor de cunoștințe, ci și îndemnuri și îndrumări pentru o altă interpretare a vieții, mai bogată în concepții largi și mai roditoare în fapte de interes obștesc.

Această schimbare a revistei «Transilvania» nu înseamnă, însă, că Asociațiunea renunță pentru totdeauna să sprijinească și să ocrotească puținele cercetări originale ce se fac la noi. Când situația ei financiară îi va permite, va înființa și publicația, — tipărită într'un număr restrâns de exemplare — în care vor apărea documentele, studiile de specialitate etc. din diferitele ramuri ale științelor. Asociațiunea, fiind singura instituțiune care îmbrățișează toate manifestațiunile vieții noastre culturale, e datoare a se îngriji și de puținele contribuții reale la progresul cercetărilor științifice, ce se fac la noi.

Deocamdată trebuie să ne mulțumim, însă, cu ceea ce putem face: o revistă bună de popularizare și de informație.

Ca «Transilvania» să-și poată împlini rolul greu de propagatoare a culturii și a științei are lipsă de sprijinul tuturor: atât de al cetitorilor cât și de al intelectualilor. Având acest sprijin, ea va reuși să se prefacă într'o revistă cu pulsațiuni de viață nouă, care va isbuti să creeze în sânul poporului nostru o atmosferă culturală cu orizonturi mai largi și mai senine decât cea de astăzi.

Cu această nădejde pleacă pe cărări nouă, plină de tinerețe și de dor de muncă, revista Asociațiunii.

Oct. C. Tăslăuanu.

Literatură pentru părinți.

De **Dr. Onisifor Ghibu.**

Timpurile triste din trecutul neamului nostru ne-au împiedecat de a ține pas în cultură cu celelalte popoare, cu cari am trăit împreună. Desrobiți sufletește abia de câteva decenii, având niște tradiții culturale de o vechime nu tocmai considerabilă, puși deodată, fără o pregătire sistematică, față în față cu conducătorii altor neamuri, se înțelege că intelectualii noștri nu au putut ajunge nici pe lângă cea mai întezită muncă să stăpânească problemele culturale cu acea adevărată seriozitate, pe care o găsim la intelectualii popoarelor cu o cultură mai veche. Mai adăogând la aceasta și vitregitatea împrejurărilor create de viața politică mai nouă, că adecă poporul nostru în mare parte nici astăzi nu-și poate cultiva pe intelectualii săi în școli medii și superioare românești, cari ar putea fi adevărate pepiniere de cultură, vom înțelege ușor de ce în viața intelectualilor noștri nu găsim totdeauna preocupări intelectuale, statornice și puncte de vedere superioare. Noi n'am ajuns încă până acum așa departe, ca între lucrurile sale indispensabile, intelectualul nostru să numere d. e. și cărțile serioase, menite a-i complectă cultura și a-l preocupa până la sfârșitul vieții. Desigur că astăzi se cetește la noi mai mult decât înainte, dar trebuie să recunoaștem că se citește mai mult pentru distracție, decât pentru studiu. Cărțile de studiu serios au la noi prea puțini cetitori.

Vorbiam deunăzi cu un prieten și făceam tocmai constatările de mai sus în legătură cu literatura noastră pentru părinți, care e un lucru aproape necunoscut la noi. În adevăr, s'ar putea zice, că noi nici n'avem o literatură proprie pentru părinți, și, în general, n'avem nici părinți cari să se intereseze de o astfel de literatură. Mai mult chiar. Celor mai mulți li se pare bizară însaș noțiunea de «literatură pentru părinți». Adecă cum: să-ți crești copiii după carte? Dar așa ceva e absurd, — zic cei mai mulți.

Și, totuș, nu e așa.

Spiritul omenesc, care de mii de ani cercetează diferitele domenii ale vieții omenești și ale naturii, a ajuns să cunoască anumite colțuri ale acesteia cu mult mai bine, decum le cunoștea la început. Astăzi avem pe toate terenele o mulțime de rezultate pozitive ale experiențelor de mii de ani, — rezultate, pe cari le putem întrebuiți foarte ușor, dacă ne dăm silința să le cunoaștem prin studiu sistematic. De sigur că unul care a studiat mai amănunțit botanica și biologia plantelor, d. e., va putea cultivă în grădina sa altfel de flori, decât acela, care lasă să producă grădina ce vrea ea. Tot astfel, cine a studiat mecanica, cu toate legile ei, va ști storce dela natură mai mult decât primitivul, care stă în fața legilor naturii ca în fața unor enigme miraculoase. Tot astfel și cu educația. De sigur că un părinte cu aptitudini de educator, își va putea crește copiii cu mult mai bine, dacă la doza de bun simț și de tact pedagogic cu care l-a înzestrat Dumnezeu, va adăuga și experiențele vieții și cugetării celor mai alese spirite din trecut și de astăzi, cari s'au ocupat în mod sistematic de problemele educației și cari și-au consacrat întreaga viață acestui studiu. Din cele mai îndepărtate vremuri ale civilizației omenești s'au ocupat diferiți cugetători în modul cel mai serios cu chestiunea educației, — oare să nu poată culege un părinte înțelept nimic din toate acestea și pentru sine? Așa ceva ar fi contrar înseși ideii de progres...

Dacă cercetăm ce fac popoarele culte de azi în acest punct, vom află că d. e. Francezii, Englezii, Germanii ș. a. au o literatură pedagogică foarte înaintată și pe terenul literaturii pentru părinți aproape fiecare zi aduce câte-o apariție nouă. Numai grație preocupării consecvente cu problemele de edu-

cație au și putut progresa aceste popoare, căci știința educației se ocupă tocmai cu mijloacele cari privesc desăvârșirea tot mai mare a oamenilor. Fără preocuparea conștientă spre progres, nici nu poate exista progres. Inaintarea unui popor nu constă în perfecționarea formelor externe ale vieții lui, cari se pot împrumuta lesne dela alte popoare, ci constă în ideile mari cari îl călăuzesc și pe cari e în măsură de a le realiza. Cu cât se va ocupa deci un popor mai intensiv de problemele de educație, cari sunt probleme de cel mai adevărat progres, se înțelege că cu atât va progresa mai sigur. Și, deci, putem zice, că cu cât singuraticii părinți se vor ocupa în mod mai intensiv, nu numai practic ci și teoretic, de chestiunile pedagogice, cu atât e mai asigurat progresul în ceea ce e bun, adevărat și frumos.

Dacă la noi, — vorbesc de intelectualii noștri, — părinții ar căuta să se familiarizeze și în mod teoretic cu chestiunile cari privesc educația copiilor, am avea, de sigur, generații mai bine educate, cari, la rândul lor, ar putea da naștere la generații și mai bine educate și așa, tot mai departe...

Se înțelege, că cineva care e lipsit cu totul de aptitudini de educator, nu va deveni prin citirea de cărți pedagogice un bun educator, dar de sigur că chiar și acesta va câștiga ceva din o astfel de lectură. Dela sine se înțelege, că nu-i permis să așteptăm ca o astfel de lectură să ne dea în toate privințele cele mai pozitive îndrumări, cari să nu ne înșele. Așa ceva nu se poate pretinde nici dela știința medicală, nici dela mecanică și nici dela alte științe cu mult mai reale decât pedagogia. Dar precum medicina dă unui om care pătrunde în tainele ei o știință cu mult mai largă și mai sigură decum o poate avea, să zicem o babă, care se ocupă din instinct cu medicina, tot astfel și un părinte, care studiază din cărți științifice chestiunile de educație, e în măsura de a fi un educator cu mult mai bun, decât dacă s'ar încrede exclusiv în tactul său pedagogic, care de cele mai multe ori e ceva cu totul arbitrar.

Ei, dar acum, când s'ar pune întrebarea pozitivă: ce anume să cetească intelectualii noștri, cari vor să-și crească copiii după anumite principii stabile, — situația se complică. Căci pe terenul literaturii pentru părinți suntem foarte săraci, ca să nu zic că suntem aproape cu totul lipsiți. În adevăr, afară de cartea dlui *V. Gr. Borgovan: Ionel*, care e o bună carte pentru țărani noștri,

și de cărticica dlui C. Oproiu: *Greșelile părinților în educația copiilor*, apărută anul trecut în «Biblioteca pentru toți» (Nr. 836). care însă și ca dimensiuni e prea puțin corespunzătoare pentru a îmbrățișa și a trata în mod competent problema educației — n'avem nici o singură carte de educație întru toate potrivită trebuințelor noastre. Odinioară stăteam mai bine și în acest punct, și dacă nu puteam avea scrieri originale bune, se publicau prelucrări sau traduceri destul de potrivite. Înainte de aceasta cu 70—80 de ani interesul pentru educația familiară parecă eră mai puternic ca acum. La 1830 apărea în crăiasca tipografie din Buda: *Dirigătorul buneii creșteri de Damaschin Bojâncă*, o carte care și azi ar putea fi cetită cu folos de oricare părinte. La 1844 apărea la București o carte dedicată «*Mumelor române din amândouă Prințipatele și din Transilvania, Bucovina șcl. șcl. șcl.*», iar la 1848 apărea la Brașov o altă carte cu aceleași tendințe, și dedicată și ea «*Mamelor române din toate provinciile unde se vorbește această limbă*». Prima se cheamă: «*Educația mumelor de familie, sau civilizația neamului omenesc prin femei*» și avea de autor pe francezul L. Aimé Martin, după care a tradus-o «slobod» în românește I. D. Negulici (2 volume, 291+335 pg. Tipografia Fr. Walbaum), iar a doua se cheamă: «*Icoana creșterii rele cu mijloace de a o face și mai rea. Cu un îndreptariu pentru oricare părinte înțelept. După principiile renumiților bărbați: Chr. F. (de fapt G.) Salzmann și Carol Han, tradusă și prelucrată pentru Români de Andreiu Murășianu*» (235 pag. Tipografia Ioan Gött). Aceste trei cărți trebuie să fi fost cetite cu mare plăcere și cu mare folos de generația trecută și e păcat că vre-un editor nu ni le-a dat și nouă celor de azi, în ediții nouă, prelucrate, care ar putea fi și azi o lectură tot așa de folositoare.

În timpul mai nou avem abiă două scrieri pentru părinți, ambele traduse din franțuzește și ambele având un colorit întrucâtva cam străin pentru noi. Așa avem cartea lui Ernest Legouvé: *Părinții și copiii în al XIX-lea secol*, traducere de D. Stăncescu, (București 1898, 234 pg. 2 Lei), și *Educația în familie* — *Greșelile părinților* — de P. Félix Thomas, traducere din franțuzește de Nicolae Ciobanu, (Vălenii-de-Munte, 1910 237 pg., 2 Lei). Pentru cine știe să cetească comparând, ambele aceste cărți pot fi folositoare. La noi numai așa și are înțeles să fie cetite, altfel pot fi chiar păgubitoare.

Dacă pe terenul literaturii pentru părinți propriu zise, suntem atât de săraci, în schimb stăm mai bine cu traduceri în românește a scrierilor câtorva pedagogi clasici, apărute în timpul mai nou, cari traduceri pot fi cetite cu folos de acei intelectuali ai noștri cari își vor lua osteneala să-i studieze pe autori în legătură cu istoria pedagogiei. Astfel avem tradusă în românește: *Didactica magna* de *I. A. Comenius*, trad. de *P. Gârboviceanu*, — *Idei asupra educațiunii* de *Iohn Locke*, (2 vol.), trad. de *G. Coșbuc*, — *Emil sau Despre educațiune* de *J. J. Rousseau*, trad. de *G. Adamescu* (Partea I), — *Leonard și Ghertruda* de *I. H. Pestalozzi* (Partea I), tradus de *I. R. Pogoneanu*, și *Cărticica furnișilor* de *Chr. G. Salzmann*, trad. de *P. Gârboviceanu*.

Toate acestea sunt scrieri clasice de mare valoare, cari pot fi cetite cu folos, dar cari trebuie cetite cu mare precauțiune și în lumina Istoriei pedagogiei.¹ Altfel ele produc numai confuzie.

Până nu vor pătrunde în conștiința publică a poporului nostru ideile conducătoare în educație, de un progres real cu greu se va putea vorbi. Bazele progresului are să le pună familia, — familia serioasă, care în educație se conduce de principii.

Curtea din Viena și mișcarea politică a Românilor din Ardeal în anii 1791—1792.

O seamă de documente și scrisori publicate în timpul din urmă² aruncă o lumină nouă asupra mișcării Românilor din Ardeal în anii 1791—1792. Această mișcare pornită de frunțașii noștri de atunci a dat cel dintâiu prilej conducătorilor români, de a-și strânge rândurile și a face o politică românească. Punctul

¹ Cine ar dori să cetească în acest chip cărțile amintite ar trebui să cetească paralel cu ele și *Istoria Pedagogiei* de *Dr. P. Pipoș*.

² Vezi corespondența episcopului *Gherasim Adamovici* și mișcarea de emancipare a clerului și poporului românesc în anul 1791 de *Dr. S. Dragomir Sibiiu* 1911. Misiunea episcopilor *Gherasim Adamovici* și *Ioan Bob* la curtea din Viena în anul 1792, de *Dr. Ioan Lupaș Sibiiu* 1912 și acte și documente de *Dr. Virgil Cioban* și *Dr. Silviu Dragomir* în *Transilvania* 1913 p. 64—79 și p. 157—166.

de vedere confesional, strâmt și intolerant eră părăsit, iar largul program politic, cuprins în textul din *Supplex libellus Valachorum* îndrumă spre o nouă țintă aspirațiunile poporului nostru. Din această mișcare ne-a rămas drept moștenire, până în ziua de azi, programul ei politic, îmbogățit întrucâtva de generația dela 1848, așa încât putem spune, că temelia politiceii naționale a Românilor din Ardeal a fost așezată de fruntașii români dela sfârșitul veacului XVIII. Din aceeaș epocă ne-a mai rămas însă o credință, pe care documentele istorice descoperite mai nou o arată, că se întemeiază pe premise și informații cu desăvârșire eronate. Credința fruntașilor români dela 1791, că cercurile conducătoare ale curții din Viena ar fi sprijinit cu bunăvoință mișcarea noastră de atunci, e greșită, deoarece curtea din Viena pe față ne-a tratat cu vorbe dulci și ne-a nutrit cu speranțe deșerte, iar pe din dos a lucrat împotriva noastră și s'a bucurat tot așa de mult de modul cum a fost rezolvită suplica Românilor la dieta din Cluj, ca și cei mai mari dușmani ai noștri.

Dar să urmărim desfășurarea evenimentelor politice din acei ani și să observăm atitudinea curții din Viena față de ele, aducând în discuție știrile nouă.

În Martie 1791 Româniii înaintează suplica lor regelui Leopold. Cu o încredere adevărat fiască se îndreptau cătră Viena, crezând că glasul lor va fi ascultat, iar neamului nostru i se vor da drepturile cuvenite. Insuș Méhesi, secretarul cancelariei aulice a Transilvaniei, zice-se, că a compus suplica celebră. Participarea lui la aceasta mișcare va fi întărit și mai mult convingerea fruntașilor români, că cercurile conducătoare din Viena sprijinesc acțiunea noastră. Dacă pe tronul Habsburgilor ar fi stat atunci predecesorul împăratului Leopold, părerea Românilor ar fi fost în parte întemeiată. «Părintele» popoarelor, Iosif II. murise cu un an mai înainte, iar Leopold oricât de liberal, totuș nu-i urmă pe calea spinoasă a reformelor. Astfel în loc să găsească la locurile preainalte bunăvoință și ascultare, strămoșii noștri au fost primiți cu multă răceală, iar cererea lor a fost respinsă tot așa de hotărît, cum s'a făcut aceasta mai târziu și la dieta din Cluj. Raportul contelui Teleki, prezidentul cancelariei aulice transilvane, despre suplica Românilor, ne dovedește în modul cel mai clar faptul acesta. Compus de contele

Teleki la 1 April, e iscălit și aprobat în întregime de toți consilierii cancelariei transilvane, de Izdenczy, Eger și contele Hatzfeld.

Postulatele noastre sunt combătute punct de punct într'un chip, care nu lasă să se întrezărească nici cel mai mic sâmbure de bunăvoință față de noi. Aproape toate argumentele, ce le-a folosit contra noastră, ceva mai târziu, dieta din Cluj, le-a adus și prezidentul cancelariei aulice, spre a convinge pe regele Leopold cât de absurde sunt cererile Românilor. «Românii — spune el — ca o națiune numeroasă merită fără îndoială favoruri și dreaptă considerare, dar chiar deoarece sunt așa de număroși, conducerea lor politică reclamă cu atât mai vârtos prevedere și grijă, fiindcă poporul simplu și neluminat ascultă orbiș de o preoțime, care singură are nevoie de-o mai bună cultură morală și care sub influența unei ierarhii streine, legată de cărmuirea politică, ușor poate fi îndrumată prin impulsuri streine spre scopuri streine». Aceasta eră ultima concluzie a rezoanelor, cari îl îndemnau pe prezidentul cancelariei aulice să combată suplica românească. Cu privire la cele dintâi trei postulate de a se recunoaște Români, ca a patra națiune privilegiată în Ardeal, contele Teleki spunea, că ele sunt foarte primejdioase. O astfel de propunere nu s'ar putea face, deoarece ar contrazice cu art. 6 din 1744, fărăma de milă ce a primit-o episcopul Clain pentru uniți, iar o schimbare în direcția aceasta ar tulbură spiritele, ar înmulți ura națională și ar clătina constituția țării, într'un timp, când mulți nu cunosc binele patriei și intervertesc cele mai curate gânduri. Cam în acelaș fel se exprimă el și despre punctele 4 și 5 din *Supplex libellus*. Contele Teleki, a primit suplica Românilor dela arhiducele Francisc, ca să facă un raport despre ea. Bănuim deci, că și această înaltă persoană aprobă părerile lui Teleki, cum le aprobă și ministrul Kaunitz, care a însemnat pe raportul de sus, că «a face din Români a patra națiune este cu neputință în împrejurările actuale și chiar de-ar fi cu putință, din mai multe grave considerații nu este consult». Tuturor acestor opiniuni jignitoare pentru noi, le-a dat aprobarea sa preainaltă împăratul Leopold, în Florența la 7 Mai 1791, scriind dedesubtul lor cuvintele maiestratice «Ich beangenehme vollkommen ihr Einrathen».¹

¹ Acte și documente de Dr. Virgil Cioban și Dr. Silvia Dragomir în «Transilvania», 1913 p. 65 și urm. Doc. II.

Soarta celebrului *Supplex libellus Valachorum* eră prin aceasta pecetluită. Dacă s'ar fi răspuns în acest sens Românilor printr'un rescript preainalt, atunci, știau cei dela Viena, că toată ura aceluși «popor numeros» s'ar fi îndreptat împotriva lor. Cumințenia politică (*Staatsklugheit*) a curții din Viena a găsit însă altă cale spre a respinge cererile noastre. În 18 Maiu 1791 au împăturat frumos suplica Românilor, au scris pe ea câteva cuvinte de recomandare luate din raportul nefavorabil pentru noi al cancelariei transilvane și au trimis-o dietei din Cluj, ca să hotărască asupra ei. Ce le păsă lor de faptul, că cererile Românilor vor stârni furtună în dieta feudală, «vor tulbură spiritele și vor înmulți ura națională». Scopul eră, ca ei să scape de răspundere și să arunce tot odiul asupra dietei din Cluj. Acest scop l-au și atins.

Episcopul Gherasim Adamovici¹ când a auzit, că petiția a fost trimisă dietei aveă tot dreptul să exclame, că Românii «de-acum au slabe speranțe». Ea a stârnit valuri mari de indignare, ce s'au potolit însă destul de repede. Din această împrejurare, precum și din liniștea, cu care, Ungurii au pus la arhivă petiția noastră, bănuim, că ei au primit din Viena informații sigure despre vederile curții în această chestiune. N'aveau la ce să se mai teamă de noi. La tot cazul e interesant a ști, că în cele din urmă, dieta din Cluj a rezolvit cererea Românilor în același chip, cum a propus rezolvirea ei și contele Teleki, iar propunerile dietei au găsit la Viena cea mai deplină aprobare.²

În acest frivol joc, care s'a inscenat, spre a induce în rătăcire un popor, ne izbește ciudat atitudinea fruntașilor români. Ei credeau încă în bunăvoința curții din Viena și după ce petiția lor a fost trimisă la Cluj și își închipuiau, că singurul dușman le este dieta din Cluj. Aceasta nu o putem interpreta altfel, decât presupunând, că au primit din Viena asigurări în acest sens. Funcționari înalți, cari stăteau în legătură cu Viena, încă vor fi răspândit știrea aceasta,³ ca să arunce nisip în ochii unui biet popor, care se lăsă așa de ușor amăgit. Poate și alte im-

¹ Corespondența episcopului Gherasim Adamovici de autorul p. 18.

² «Transilvania» 1913 p. 72—74 și 75—79. Doc. VII și VIII. Registrul doc. VII trebuie corectat așa: Raportul cancelariei aulice transilvane despre rezolvirea ce a dat-o dieta din Cluj postulatelor națiunii române din Ardeal.

³ Corespondența episcopului Adamovici p. 19.

prejurări, pe cari nu le cunoaștem, vor fi întărit convingerea fatală a Românilor, că «împăratul» dela Viena ar înzestră bucuros poporul nostru cu drepturi, dacă nu s'ar împotrivi Ungurii. Cu câtă încredere se apropie la 17 Septemvrie 1791 protopopii neuniți de «Unsul Domnului» și de «părintescul tron regal», care este un «izvor al grației» pentru toți¹ și ce păcat de moarte săvârșeau aceia, cari ne tratau ca pe un popor prost și legat la ochi!

Toate evenimentele ulterioare confirmă pe deplin teza, care am desfășurat-o până aici. Raportul cancelariei aulice transilvane din 23 Iulie 1791 despre cererea Românilor, de a se aplică și ei în funcțiile statului, raportul aceleiași cancelarii din 7 și 24 Decemvrie 1791 despre rugarea episcopului Adamovici, de a i se da voie să plece la Viena ca deputatul întregii națiuni românești,² raportul contelui Teleki din 10 Martie 1792 despre rezolvirea dată de dieta din Cluj postulatelor națiunii române și propunerile făcute de el în această materie, ca și aprobarea, ce i s'a dat de cancelaria transilvană,³ întărite toate prin subscrierea regelui Leopold, dacă le vom ceti, și numai în fugă, vom găsi în ele dovezi neîndoelnice pentru atitudinea ostilă a curții din Viena și pentru duplicitatea politiceii, care o observă față de noi.

Cei doi episcopi români Adamovici și Bob, la sfârșitul anului 1791 au plecat la Viena, ca să apere acolo drepturile națiunii noastre. Din studiul d-lui Dr. I. Lupaș⁴ știm cu ce speranțe au plecat ei la «cuviniocioasele locuri», cum au înaintat la 30 Martie 1792 regelui Francisc II -- Leopold murise -- frumoașa lor remonstrație, sdrobind argumentele șubrede ale dușmanilor. Părerea curții însă despre cauza românească nu se schimbase. Cancelaria aulică analiză, la 11 Aprilie 1792, punct de punct remonstrația celor 2 episcopi, fără să admită nimic din ceea ce cereau aceștia, iar noul rege Francisc aprobă cu laconica frază «Ich begnehmige das Einrathen der Kanzley» opinia nefavorabilă a consilierilor săi.⁵ Cu acest prilej a fost

¹ Ibidem p. 25.

² «Transilvania» l. c. doc. IV--VI.

³ «Transilvania» l. c. doc. VII și VIII.

⁴ Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici și Ioan Bob la Curtea din Viena în anul 1792, Sibiu 1912. p. 16.

⁵ «Transilvania» 1913 Nr. III, p. 158 și urm.

atinsă și ideea, ca episcopii să fie provocați a pleca de grabă acasă, deoarece au lucrat de ajuns pentru cauza lor. Li s'a și spus lucrul acesta în decisul preafinalt, în care li se da un răspuns la remonstrația lor din Martie. Dacă episcopii, cari au petrecut mai multe luni în Viena, n'au observat până atunci atitudinea ostilă a curții față de noi, prin răspunsul acesta puteau să-și facă o idee clară despre aceasta. Din petiția lor înaintată la 1 Iulie 1792 se desface, parecă, glasul omului înșelat în credințele sale și o adâncă amărăciune transpiră din întreg cuprinsul ei, care dovedește, că recunoscure și ei sentimentele ostile ale curții din Viena față de noi.¹

Ce-au spus oare episcopii români, când s'au întors acasă, celorce îi așteptau cu atâta dor? Despre aceasta nu ne-a rămas nici o mărturie istorică. Increderea absolută însă, care o nutresc Românii și după aceasta față de curtea din Viena, ne izbește iarăș în mod ciudat. Ei, pare, că n'au învățat nimic din experiența bogată a celor doi ani de mișcare politică.

Iată de ce n'a dat roadele așteptate frumoasa mișcare a strămoșilor noștri. Dușmăniți de factorii hotărîtori ai țării noastre, amăgiți de unii cu mângăieri dulcege, înjurați de ceilalți în chipul cel mai vehement, noi am rămas zăpăciți în fața evenimentelor politice. Un caz, care s'a mai repetat, de atâteaori, în istoria noastră. Adevărul însă trebuie să sfarme obezile, ce i-se pun, ca să fie recunoscut, în cele din urmă, de toți.

Dr. Silviu Dragomir.

¹ Dr. Lupaș o. c. p. 30 și urm.

Istoria literaturii noastre vechi.

Cursuri populare de Sextil Pușcariu.

Întroducere.

Istoria literaturii române se împarte în mod firesc, în trei epoci distincte: în epoca veche, cea mai lungă și cea mai stearpă, în epoca nouă, care începe dela renașterea noastră ca popor romanic, și în epoca modernă, a cărei început datează dela întemeierea României unite și independente.

Împărțirea.

Noi, aici, în răsăritul Europei, n'am luat parte directă la cele mai multe premeniri care au sgduit din temelii înfățișarea vestului european. Marile evenimente dela sfârșitul veacului al XV-lea, care fac pe istorici să încheie evul de mijloc și să vestească începutul unui ev nou, au avut la noi un ecou aproape disparent. Pe orizontul țărilor române n'a răsărit soarele civilizației crescute pe ruinele antice, ci zarea vederilor noastre eră stăpânită de semiluna care a făcut ca la noi evul de mijloc să dăinuiască încă sute de ani.

Epoca veche.

Înainte de ce neamul românesc să poată deveni un popor, vecinii noștri slavi au ajuns la organizații puternice de stat și la o înflorire culturală atât de remarcabilă, încât ne-au silit să ne desvoltăm în umbra lor, au dat direcția pentru veacuri întregi nu numai vieții noastre de stat, ci mai ales desvoltării noastre culturale. La Slavii de sud înșiși, cultura aceasta eră de origine bizantină, astfel încât, mai târziu, când începe influența grecească în Țările române, numai haina externă se schimbă, dar fondul rămâne acelaș. Legați dar de orient cu cătușe puternice, întreaga epocă veche a literaturii noastre se caracterizează prin influența aceasta orientală, a cărei trăsătură principală eră dependența manifestărilor culturale de biserică, în special de ortodoxism.

De căteori, în epoca aceasta, putem constată o mișcare, sau măcar un început de mișcare cu urmări importante pentru desvoltarea literaturii noastre în direcție națională, fie că avem a face cu întâile traduceri sau cu cele dintâi tipărituri românești, fie că vedem înflorind istoriografia noastră națională, totdeauna descoperim la temelia ei o influență apuseană.

**Epoca
nouă.**

Și tot unei influențe din apus se datorește renașterea cu care se începe și pentru literatura noastră epoca nouă.

E ceva mai mult decât o sută de ani de când a început să se sape brazde adânci între aceste două răstimpuri, de când Dunărea a crescut par'că formând un hotar firesc între noi și Orient și ni s'au deschis tot mai largi porțile spre vestul luminat, prin care pătrundeau obiceiuri europene, literatură apuseană și gustul pentru îndeletniciri artistice. Iar când prin aceleași porți intrară, ca niște apostoli, în aureola luminii intensive, acei câțiva bărbați venind dela Roma, care, pe lângă știință, aveau și focul entuziasmului și cuvântul cald care încinde, atunci au mijit și pentru noi zorile vremurilor nouă.

Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Clain și tovarășii lor au săvârșit minunea resurecțiunii poporului român și au imprimat direcția în care aveă să se desvoalte spiritul public în tot cursul deceniilor următoare. Ei spuneau, în definitiv, acelaș lucru pe care l-au mai spus odată, cu un veac în urmă, cronicarii. Dar îl prezentau altfel, îl propoveduiau cu puterea sufletului lor convins că spun un lucru important, și-l descopereau unor ascultători capabili să simtă fiorii mândriei naționale la singura rostire a cuvântului Traian. Oricât de exagerată a fost direcția aceasta «latinistă», faptul în sine că prin ea a luat ființă sentimentul nostru național și naționalizarea tuturor aspirațiilor, a culturii și a literaturii noastre, dovedește că prin ea s'a atins o coardă existentă, și cea mai puternică, a sufletului nostru, firea noastră romanică. Tot ce e romanic în sângele nostru, tot ce ne leagă de frații noștri din vestul Europei fusese înăbușit în noi în curs de veacuri, legăturile care ne-ar fi fost firești fuseseră tăiate și capetele lor înodate cu Orientul strein nouă prin sânge și aspirațiuni. Și acum, deodată, rupându-se cătușele, care, din cauza vechimei lor nu mai păreau artificiale, a zvâcnit iar avântul nostru înăscut, am ajuns să ne iubim și să ne cultivăm limba, de care devenirăm mândri.

Firește că direcția latinistă a avut și părțile ei rele, căci apostolii ei erau prea mult idealști, ca să nu fie și utopiști. Cultul pentru «părintele Traian» și admirația exagerată pentru tot ce vine dela «frații noștri de acelaș sânge», n'au încetat cu totul nici astăzi de-o parte și de alta a Carpaților, și ele au adus cu sine în veacul trecut idei rătăcite de care n'au scăpat

nici spirite superioare. «Au trebuit să vină bărbați de vederile largi ale unui M. Kogălniceanu și de simțul extraordinar de fin pentru frumos al unui Alecsandri, pentru ca să ne scape din niște curente devenite primejdioase. Cel dintâi protestând, în revistele sale, împotriva imitației fără selecție și fără putință de asimilare a curentelor streine, accentuând, în cursul său de Istorie națională, că a fi Român este tot atât de mult un titlu de glorie ca a se trage dela Romani, și legând, prin publicarea letopiseșilor, aspirațiile noastre pentru viitor de trecutul nostru românesc; cel de-al doilea revelând lumii frumsețile poeziei noastre populare.

Când, pe terenul pregătit de generația dela 1840 s'a săvârșit Unirea Statelor române, și când, mai târziu, s'a sfințit cu sângele eroilor dela Plevna independența României, când influența binefăcătoare a poeziei și a limbii populare a dat scri-sului literaților noștri caracterul specific românesc, când în locul romantismului ce stăpâneă de-opotrivă pe literații și pe erudiții generației trecute urmă un spirit științific, preocupat de observarea realității și de descoperirea adevărului neînfrumșețat, când critica Junimei dela Iași combătù cu izbândă fraza fără miez și declamația cu care se cucereau masele, când, în sfârșit, în literatura noastră apărù geniul lui Eminescu, atunci s'a stabilit începutul epocii moderne în istoria noastră culturală și în literatura română. O epocă, a cărei caracteristică e maturitatea gândirii și a cărei scriitori sânt cu mult superiori înaintașilor lor, ca artiști. Dar în acelaș timp — lucrul acesta trebuie spus — epoca aceasta se caracterizează prin lipsa aproape desăvârșită a unui ideal mare românesc. S'a întâmplat anume faptul aproape de necrezut, că un popor tânăr de zece milioane, împărțite în diferite state, după înfăptuirea celor două mari ideale ale generației trecute, Unirea țărilor românești și independența României, n'a fost în stare să-și alcătuiască un nou ideal. Scriitorii nu mai sânt ecoul aspirațiilor obștești și redeşeptătorii tendințelor spre un viitor mai bun. Neavând în suflet căldura unui ideal mare românesc, scriitorii s'au coborît de pe amvon, pentru ca în bisericuțele lor, să facă slujbe, pentru câțiva credincioși, la altarul artei pentru artă.

Aceste trei epoci se deosebesc una de alta tot atât de mult ca scrisul Diaconului Coresi de al lui Eliade și al acestuia de al lui Maiorescu, ca versurile Mitropolitului Do-

Epoca modernă.

Continuitatea între cele trei epoci.

softeiu de ale lui Bolintineanu, iar ale acestuia de poeziile lui Goga. Dar ar fi greșit să credem că după apariția lui Goga avem dreptul să-l uităm pe Bolintineanu și că Dosofteiu nu ne mai poate interesa. Căci dacă dela o epocă la alta întimpinăm preocupății literare și alte influențe externe, dacă adesea moda ridică pe un scriitor și depărtează operele altora de interesul obștesc, dacă ideile conducătoare se schimbă de cele mai multe ori de la generație la generație, există totuși în tot scrisul românesc, dela începutul lui până astăzi, o continuitate, o evoluție firească, care trebuie cunoscută spre a putea înțelege pe scriitorii. Astfel vom vedea la Iorga idei de ale lui Bălcescu și Kogălniceanu, la Titu Maiorescu vom întâlni principii de critică exprimate, mai puțin strălucitor, de tatăl său, care le avea din aceeași școală ca George Lazar, la Petru Maior vom găsi păreri spuse odinioară de Dimitrie Cantemir ș. a. m. d., fie că urmașul primește dela înaintaș ideile acestea printr'o continuitate directă, fie că ele răsar independent la unul și la altul din recunoașterea aceluiași adevăruri. Strămoșii noștri luau pana în mână ascultând de aceleași șoapte lăuntrice ca și noi, în oficina lor de scriitori se făurea scrisul românesc din aceeași neobosită «osârdie» de a afla în graiul moștenit dela părinți expresia cea mai fericită pentru un gând, dictat de țesătura particulară a unei minți cu structură românească. Scriitorii celor trei epoci nu reprezintă niște zale singurate aruncate într'un morman, ci părți ale aceluiași lanț, încheiate firește una 'ntr'alta: celce caută să ridice zeaua cea mai strălucitoare prin nouțateea ei, va auzi zuruind întregul lanț al înaintașilor. Apropiindu-ne cu pricepere de scriitorii veacurilor trecute, căutând să pătrundem în felul lor de a fi fost, dându-ne silința să-i înțelegem în firea și în munca lor, nu facem numai un act de pietate, ci vom câștiga înțelegerea pentru desvoltagea treptată a culturii noastre, vom învăța să stimăm și să iubim pe ceice, în mijlocul celor mai sângeroase lupte pentru susținerea noastră etnică, au dat dovadă că suntem un neam cu nepotolită sete de cultură și cu cele mai strălucite aptitudini intelectuale.

Metoda.

Noi nu facem un curs de literatură, ci de istorie a literaturii. De aceea scopul nostru nu poate fi analiza unor opere literare scoase din timpul în care au fost produse, nici a unor scriitori, rupându-i din șirul de înaintași și de contemporani, nici nu putem imita pe ceice cred că într'o istorie a li-

teraturii diferitele capitole pot fi împărțite după genuri literare. Grija noastră va fi, dimpotrivă, să arătăm, în mod istoric dezvoltarea firească a literaturii noastre, urmărind-o în evoluțiunea ei. Astfel se poate întâmpla ca o scriere, care din punct de vedere curat literar să aibă o valoare mică, să fie de o însemnătate extraordinară din punctul de vedere al evoluțiunii istorice-literare. Așa bunăoară traducerea în românește a «Faptelor apostolilor» sau a «Psaltirei» nu poate fi socotită, de sigur, ca o operă artistică. Faptul însă că prin aceste traduceri din secolul al XV-lea se întrebuintează la noi pentru întâia oară limba română spre scopuri literare, înseamnă, în dezvoltarea literaturii noastre, un eveniment de cea mai mare importanță el constituie chiar condiția primordială pentru dezvoltarea unei literaturi românești. Înțelegă astfel istoria literaturii, e evident că măsura cu care va judecă istoricul literar opera unui scriitor se va schimba neconținut, ea va fi alta dela o epocă la alta, va fi relativă. Astfel, la sfârșitul veacului al XVI-lea vedem lucrând la Brașov pe diaconul Coresi. El a tipărit câteva cărți, dintre care o parte sunt traduceri românești de cărți bisericești. Cercetările mai nouă au dovedit că, la tălmăcirea lor, Coresi a avut o parte neînsemnată, că el a tipărit mai mult traduceri de ale altora. Cu toate acestea, în istoria literaturii române, va trebui să se vorbească pe larg de activitatea acestui modest tipograf, căci ea înseamnă a doua faptă importantă în dezvoltarea literaturii noastre: prin tipăriturile lui s'a stabilit o limbă literară și s'a dat îndemnul la o activitate bogată de traduceri și din alte ramuri literari. O sută și ceva de ani mai târziu lucrează la noi un alt traducător și tipograf, tot pe teren bisericesc, dascălul Damaschin, cu mult mai cult decât Coresi. Activitatea lui e neasemănat mai vastă, limba lui incomparabil mai bogată, felul tălmăcirii fără îndoială mai potrivit, — cu toate acestea numele lui abiă, va fi pomenit în treacăt. De ce? Pentrucă pe vremea lui Damaschin a traduce și a tipări românește nu mai eră un eveniment literar, literatura noastră ajunsese la o dezvoltare atât de importantă prin scrierile originale ale cronicarilor, care vorbeau de originea noastră romană și de unitatea etnică a tuturor Românilor, încât activitatea harnicului tălmăcitor rămâne în umbră și va fi relevată numai întru cât constituie și ea un pas în evoluțiunea literaturii

noastre, însemnând stadiul din urmă a victoriei limbii române în biserică.

**Aparatul
și mate-
rialul.**

După cele spuse, e evident că în tendința noastră de a caracteriza mai bine diferitele curente care stăpâneau spiritul public în deosebite timpuri, dela o epocă la alta nu se va schimba numai măsura cu care vom cumpăni valorile literare, ci și aparatul cu care vom lucra și materialul literar pe care-l vom supune cercetării noastre. Celce se ocupă cu istoria literaturii contemporane nu va înregistra de sigur un ordin de zi publicat în Monitorul oficial sau un act notarial, nici nu va avea să vorbească de edițiile de cărți de rugăciuni sau de calendare ce apar cu scopuri mai mult mercantile, și cu greu îi vor țintui luarea aminte multele jurnale de provincie. Azi tipografiile cu abur dau o producție cu atât mai mare și mai importantă decât «tiparnițele» cu buchi de odinioară, încât noțiunea de «literatură» se depărtează în mod fatal tot mai mult de legătura ei etimologică cu cuvântul «littera». În vechime eră însă altfel. Cărțile bisericesti formau lectura aproape exclusivă în școale și în familii, ele erau hrana sufletească a obștei românești; de aceea ele vor trebui trase în cadrul cercetărilor noastre și urmărite cu atențiune în dezvoltarea lor. Un zapis românesc iscălit de Mihaiu-viteazul va fi de importanță pentru noi, căci e cel dintâi act oficial scris românește, la 1600, tocmai în cancelaria acestui Domn, care a adunat pentru o clipă Românimăa întreagă sub sceptrul său. N'a trecut mult de când foi periodice tipărite în provincie formau lectura de predilecție a celor mai buni Români și C. Negruzzi ne povestește că tatăl său aparțineă acelei rămășițe de «boieri ruginiți în românim, care... se uitau cu dor spre Buda sau Brașov, de unde veneau pe tot anul calendare cu povești la sfârșit și din când în când câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi sau pâne și crohmală de cartofe».

**Subîmpăr-
țirea.**

Din punct de vedere teoretic, cea mai potrivită metodă de a trata o literatură în mod istoric, ar fi cea cronologică, înregistrând an de an operele care apar și arătând întrucât ele însemnează un pas înainte în evoluțiunea literară. Sistemul acesta însă e nepracticabil pentru timpurile mai vechi, cu o producție literară săracă, despre care ne lipsesc și informații destul pe precise. Dar chiar și pentru vremile mai nouă ea nu

e practică, căci are marele desavantajiu de a sfârtică în părțile mici imaginea pe care trebuie să o avem despre diferiți scriitori și grupări literare. O subîmpărțire a materiei, deși are mai mult însemnătatea practică a clarității, e necesară. Pentru epoca nouă și cea modernă a literaturii române, subîmpărțirea în capitole se va putea face în cele mai multe cazuri după generații. Pentru epoca veche ea trebuie să cuprindă răs-timpuri mai mari.

Epoca veche a literaturii noastre se caracterizează, precum **Influențele externe.** am spus, prin dependența culturii românești de cea a orientului european, și aproape toate manifestările literare mai importante au luat ființă în urma vreunei influențe venite din apus. Dar ar fi greșit dacă în urma acestei constatări am imită pe ceice împart literatura noastră veche în epoca influenței slavone și în epoca influenței grecești, sau pe ceice deschid un capitol nou de câteori constată ivirea unei influențe apusene, căci «nu după influențe culturale străine se pot determina perioadele în istoria unui popor cu civilizație proprie» (D. Onciul). Literatura unui popor e ca râul, influențele străine ca munții, dealurile, văile și șesul prin care curge. Acestea din urmă îi vor determina cursul, vor da matcă lui formațiuni diferite, vor putea chiar să silească apa limpede de munte să primească părțile din solul lor, care o pot tulbura un timp, oarecare și într-o regiune anumită, dar creșterea râului nu poate fi determinată de ele iar în ajungerea țintei lui finale, formațiunile terenului pot să-i pună în cale pedeci, să-l iezească sau să-i netezească drumul, nici când să-l oprească. Influențele externe vor explica de multeori pentru literatura noastră a luat anume direcții, dar dezvoltarea ei urmează din sine: râul crește prin apele ce se revarsă în el prin afluenții lui, creșterea unei literaturi o fac scriitorii ei însemnați, bărbații ei mari.

Și fiindcă fu vorba de «bărbații mari», e locul să spunem că metoda evoluționistă pe care o urmăm nu ne va împiedeca să adoptăm încâtva și metoda biografică, care izvorește dintr-o concepție individualistă a istoriei. Căci scriitorii mari sunt ceice imprimă pecetea personalității lor literaturii unui popor și dacă ei sunt fii epocii și a țării lor și, prin urmare, stăpâniți de ideile generale ale mediului în care trăesc, nu e mai puțin adevărat că ei sunt și sămănătorii de idei, că originali-

Scriitorii mari.

tatea lor modelează felul de a gândi al generațiilor viitoare. De aceea lor le vom rezervă cele mai multe pagini, asupra operei lor ne vom concentra cu deosebire atenția și, întrucât este de folos spre a o pricepe, și asupra vieții lor. Astfel, urmărind evoluția firească a literaturii noastre, ne vom opri pentru un timp pe loc, de câteori va apărea un scriitor nou în drumul nostru, căutând să-i fixăm personalitatea întreagă. Procedând în felul acesta, ne putem asemăna celui ce-și alunecă privirea pe un cer înstelat de vară, căutând să cuprindă pe retină spațiul întreg de deasupra sa; când însă un meteor întrerupe liniștea fixă a tăriei, ochiul îl va urmări pe cer până se stinge. Un fel de meteori sunt și scriitorii ce luminează câmpul literar, unii mai scilipitori, alții mai puțin strălucitori; e firesc ca, zărindu-i, să nu-i pierzi din ochi până dispar. În schimb, asupra scriitorilor mici, asupra multelor condeie sârguincioase, care, fără să fi putut da vremii lor scânteia originalității, fără să fi deschis drumuri nouă de gândire, totuși au bătătorit și au lărgit, cu opera lor, mai mult sau mai puțin anonimă, calea pe care un neam întreg a putut înainta spre progres, vom putea vorbi numai în «privirile generale» de la începutul fiecărui capitol, în care vom cercă să subsumăm toate manifestările mărunte și factorii culturali, cu tiparul, școala, etc.

**Iubirea
față de
obiectul
trat.**

Încă un lucru aș vrea să accentuez la acest loc. Iubirea față de obiectul tratat. Din fericire cercetările noastre istorice literare și cele istorice în general au trecut de stadiul romantic al patriotismului rău înțeles, care credea că educația noastră națională trebuie bazată pe neadevăruri sau reticențe», (I. Bogdan), când orice traducere sau compilație a veacurilor trecute era considerată ca o operă originală și criticii literari întrebuițau superlative și se extaziau în fața unor versuri mediocre. Pe cât de greșit și de copilăresc e acest procedeu, pe atât de eronat e celce crede că o istorie literară trebuie să fie o lungă listă de nume și de cărți și celce are un vecinic suris compătimitor față de naivitățile de gândire și stângăciile de formă ale scriitorilor din vremile trecute. Înainte de a lua pana în mână ca să scrie despre literatura unui popor, cercetătorul literar trebuie să aibă în suflet iubirea pentru obiectul său, acea iubire care îl va face să urmărească cu atenție simpatică până și elanurile naive și greșelile grosolane de formă ale scriitorilor de tranziție.

Dacă nu ne vom mulțumi de a examina meticolos și de a judecă rece operele ce ne-au rămas dela înaintași, ci ne vom strădui să pătrundem și în sufletele celor ce le-au scris, să recunoaștem ideile pentru care au luptat și idealurile în jurul cărora s'au grupat, atunci printre versuri schioape și banale vom avea satisfacția de a zări uneori icoanele mari, așa cum le adăposteă sufletul lor înainte de ce ei ar fi încercat să le aștearnă pe hârtie, dacă, recetind vorbirea cutărui orator, împodobită cu fraze ce astăzi sânt banalizate și ne par declamatorice, vom cercă să punem în ele căldura convingerii cu care au fost rostite și să ne lăpădăm de ucigătorul spirit zeflemist al zilelor noastre, atunci vom putea și noi resimți fiorii care cuprindeau pe ceice o ascultau. Datoria istoricului literar este dar a se transpune în vremile cu cari se ocupă, și adesea măsura cu care va judecă opera unui scriitor vechiu îi va fi dată de însuflețirea cu care o primeau contemporanii lui. Când această însuflețire îl va cuprinde și pe el și o va putea împărtăși și ascultătorilor sau cetitorilor săi, atunci scopul unei lucrări ca cea de față va fi ajuns în cea mai mare parte.

Căci scopul meu nu e de a da o lucrare pur științifică, ci de a face ca cunoștințele despre istoria literaturii noastre să pătrundă în cercurile largi ale publicului românesc. Liste bibliografice, stabilirea de amănunte biografice, urmărirea atentă a influențelor externe asupra cutărui scriitor și deslegarea multelor probleme neelucidate încă vor lipsi în lucrarea aceasta, care nu cuprinde cursurile făcute la universitatea din Cernăuți, în fața unor elevi pregătiți, în care profesorul vrea să deștepte dorul de lucrări științifice independente, ci cursurile populare, ținute înaintea unui public cult, căruia am căutat să-i dau câteva cunoștințe, dar mai ales să-i deștept interesul pentru trecutul nostru literar, pe care doream să-l încălzesc și să-l îndemn a lua în mână cutare carte prăfuită, căruia voiam, prin caracterizări în linii mari să-i dau priceperea pentru preocupățiunile literare ale înaintașilor. Celce își dă seama că altul e stilul unei cărți menite de a fi numai citită și altul trebuie să fie stilul adoptat de conferențiar, va înțelege și felul de a se prezentă al acestei lucrări, care a fost rostită înainte de a fi scrisă. Scoțând în relief anume fapte, insistând mai cu dinadinsul asupra unor momente din care i se pare că se desfac

**Cursuri
populare.**

mai limpede notele ce caracterizează o epocă sau activitatea unui scriitor, conferențiarul va fi nevoit să treacă peste alte părți, să retacă amănunte pe care ascultătorul nu le poate grupa astfel ca în mintea lui să se închege o imagine lămurită. Dând acum la tipar aceste cursuri populare, nu le-am schimbat decât foarte puțin, voind să păstrez caracterul lor de conferințe, ale căror proiecțiuni luminoase apar aici ca ilustrațiuni. (Va urma).

Folclor.

I.

Vochița.¹

Culeasă de *Galenii Țimpea*, elevă în cl. V primară dela școala din Petri-falău, în a. 1907.

La podul de roaă
Este-o casă nouă,
Da'n ea ce se vede?
Da'n ea cine șede?
Cea maică bătrână,
Cu brăul de lână,
Care îmi aveă
Nouă fii pe lume
Cu Vochița zece,
De pe toți i'ntrece.
Ei că i-o venit,
Mări la peșit,
Tot mândri ficiori
Din tri sate peșitori.
Ea din graiu grăiă,
Pe fii întrebă:
— Fiul meu Gheorghe:
Spune-mi tu mie,
După car' s'o dau?
— Dă-o, maică, dă-o,

După cel din sat,
Fie mai sărac,
Când ți-o fi dor de ea
Tu o vei vedeă.
Ea iar întrebă:
— După car' s'o dau
Fiuț Constandine?
— După cel car' vine
Cale de un an,
Că s'o lăudat,
Că el va aduce-o
Vara de treiori
Iarna 'n sărbători...
Și el că și-o dus-o
Și n'o mai adus-o.
Ciuma 'n sat o vin't
Și toți au murit,
Numai muma Vochiții
Nu puteă muri
De dorul Chivii.

¹ Incepem să publicăm o serie de 16 balade populare, pe cari ni le-a trimis dl învățător Vasile Zdrenghia. Atragem atențiunea cetitorilor dela țară asupra acestei colecții, rugându-i să caute a adună baladele ce se mai aud în satele noastre.

Și ea o rămas
C'o măța în vatră
Ca un șteiu de peatră.
Ea îmi blăstămă,
Și așa grăiă:
— Fiuț Constandine,
Să nu ai hodină,
Copârșeul tău,
Fie calul tău,
Și pânza obrazului
Șeaua calului,
Și tu să te duci,
Pe Chiva s'aduci,
Că oamenii au murit,
Da' eu n'am putut muri
De dorul Chivii,
Și eu am rămas
Cu măța în vatră
Ca un șteiu de peatră...

Blăstăm l-ajungea,
Din pământ eșiă,
La Chiva mergea.
Da' ea und' să fie?
Ia-i la veselie.
Acolo mergea,
La fereastră stă
Și așa strigă:
— Soriță
Vochiță,
Ieși pân' la portiță!
Iar ea se miră
Și așa grăiă:
— Oare ce să fie?
Nume din fetie!
Că de când am vin't
Pe acest pământ,
Nime n'o grăit:
Soriță
Vochiță,
Făr' tot doamnă

Și cocoană...
El strigă a doauaoară
— Ieși până afară,
Soriță,
Vochiță,
Ea iar se miră
Și așa zicea:
— Oare ce să fie?
Nume din fetie!
Că de când am vin't
Pe acest pământ,
Nime n'o grăit:
Soriță
Vochiță,
Făr' tot doamnă
Și cocoană.
Zise-a treiaoară
— Ian ieși pân' afară
Soriță Vochiță.
Și ea îmi ieșiă
Și din graiu grăiă:
— Frate Constandine,
De va fi de bine,
Să prind caii albi
La hinteul alb,
De va fi de rău
Să prind caii negri
La hinteul negru.
El n-o supără
Și din graiu grăiă:
— Soriță Vochiță,
Prinde caii albi,
La hinteul alb!
Ea caii-i prindea
Și la drum pornia.
La mijlocul drumului
Păsările că strigă:
— Cine-o mai văzut așa,
Viu cu mort alătura...
Da când ajungea

La ușa progăzii
El din graiu grăia:
— Soriță Vochiță
Ia-te și te dă,
Că eu de când am plecat
Murgul n' o mâncat,
Nici l-am adăpat.
Eu aici m'abat
Murgul să-l prânzesc
Și să mi-l adăp.
— Frate Constandine,
Unde să gădesc,
Cea maică bătrână
Cu brâul de lână?
— Soriță Vochiță,
La podul de rouă
Este o casă nouă
Prin curte-s cucute
Streșini is căzute
Și porți huluite
Pe păreți
Bureți.
Acolo mergeă
La poartă strigă:
— Măiculița mea,
Deschide-mi ușa!

Un glas răspundeă:
— Nu ești fata mea,
Că tu ești ciuma.
Du-te ciumā, du-te;
Și ea cum făcea
În curte intră
La ușe strigă:
— Măiculița mea,
Deschide ușa.
Din casă auziă:
Du-te ciumā, du-te!
— Că nu e ciuma
Ci-i Vochița ta,
Și ea cum făcea
În tindă intră
La ușe strigă:
— Vin' măicuța mea,
Deschide ușa!
— Du-te ciumā, du-te!
— Că nu e ciuma,
Că-i Vochița ta.
Atunci maică-sa
Ușa deschideă
Și se 'mbrătoșă
Și apoi mureă.

Misiunea culturală a băncilor noastre.

Misiunea de căpetenie a băncilor noastre este, fără îndoială, mijlocirea creditului pe seama poporului. Pentru această misiune însemnată și mult folositoare au să-și concentreze ele toate puterile lor, întocmindu-și politica de bancă astfel, încât să ajungă cât mai curând la idealul, la care trebuie să tindă orice institut de credit și economii românesc, adică să mijlocească creditul în condițiunile cele mai avantajoase pentru popor, *creditul ușor și ieftin*. Această problemă trebuie să le preocupe înainte de toate, și pentru realizarea corăspunzătoare a ei, va fi de lipsă să jertfească în anumite cazuri chiar o parte din interesele susținătorilor lor.

Dar pe lângă aceasta, desigur cea mai înaltă datorință a lor, băncilor noastre, ca instituțiuni românești, li se impun și alte îndatoriri. Între acestea, li se impune, în prima linie, să contribuie, prin mijloacele de cari pot dispune, la propășirea culturală a poporului, la răspândirea cărții și scrisului românesc între cei asupra cărora își extind activitatea financiară. E o îndatorire aceasta, pe care băncile noastre și-au impus-o dela început, de când există ele și pe temeiul căreia s'a vorbit și se vorbește și azi de o misiune culturală a lor.

* * *

Până bine de curând, băncile noastre își considerau misiunea culturală de încheiată, dacă an de an distribuiau cvota lor de binefacere — întreagă sau în parte — spre scopuri culturale și îndeosebi, școlare. Se pare însă că lumea începe să nu mai fie mulțămită numai cu atâta, o împrejurare pe care o simt deja și multe din băncile românești. Lumea așteaptă ca băncile noastre să contribuie nu numai indirect, ci și direct la răspândirea culturii românești. Așteaptă ca ele să se facă propovăduitoarele scrisului și cărții românești. Prin ce mijloace? Ne arată unele dintre ele, cari au încercat deja să răspundă așteptărilor. Azi găsim bănci românești, de regulă între cele mai mici, la care câte un director sau contabil cu tragere de inimă și înțelegere pentru învățatură, țin depozite de călindare, cărți populare și gazete pe cari le dau — pe un preț minimal ori chiar și gratis, celorce trec pragul băncilor. Ba avem și exemple că o bancă a tipărit ea însăși cărți pentru popor

pe care le împarte gratuit la clienți. În sfârșit găsim și bănci, cari au făcut începutul unor modeste biblioteci de cărți românești, pe cari bucuross le împrumută spre cetire și studiu. Iată deci trei mijloace prin cari băncile românești fără să-și impună vre-o sarcină nouă deosebită — pot deveni tot atâtea foculare de unde să se respândească cultura în popor. Principalul este ca mijloacele acestea să fie cultivate de toate băncile, mari și mici, și nu numai de unele dintre ele. Lucru greu nu este. Tot ce se cere este puțin interes, puțină pricepere și o doză bună de răbdare și treaba se face.

Depozit de cărți și gazete populare ar putea ține ori și care bancă. Avem azi cărți populare — la noi și în România — foarte eftine, iar gazetele pentru popor se dau pe un preț, am putea zice disparent, care nu mai numără nici chiar la cel mai sărac țaran. Dar pildele ne arată că respândit odată gustul de cetit, prețul abia mai vine luat în considerare. Scriitorul acestor rânduri a întâlnit un țaran (pe la Hălmagiu) care lucră cu palmele și care a adus odată 20 cor. la contabilul unei bănci pentru ca să-i aboneze o foaie poporală dela noi și revista «Albina» din București. Tot acel țaran cerea să i se comande și unele broșuri speciale din biblioteca «Steaua». Cam aceleași cazuri le putem întâlni și prin alte ținuturi românești. E o dovadă că țaranul nostru prinde ușor dragoste de carte și știe prețul foloasele învățaturii. Cazurile acestea sunt foarte caracteristice și mult grăitoare. Căutând să aflăm cum au ajuns țaranii din Hălmagiu la revista «Albina», ni s'a spus că contabilul băncii a avut abonată această revistă și ocazional a respândit colecțiile pe sate. Oamenii li-au înțeles folosul și deja mai mulți le-au abonat și au început să le cetească regulat. Iată — mi-am zis — ce poate face un om cu tragere de inimă? Și cât de bine ar fi dacă la fiecare bancă românească s'ar găsi astfel de oameni. Inșă după părerea noastră chestiunea aceasta este cu mult mai însemnată, decât ca ea să fie lăsată numai în grija acelora, cari s'ar interesă de sine de ea. Ar trebui ca direcțiunile băncilor noastre să se ocupe și să însărcineze pe cassier sau alt funcționar să țină astfel de depozit de cărți și foi populare, pe cari să le vândă fără nici un câștig pentru bancă. Iar dacă din partea acestora nu s'ar luă în toate părțile inițiativele de lipsă, ar trebui ca editorii de cărți și gazete să le facă oferte și să stăruiască

până ar ajunge la rezultat. Nu suntem prea optimiști, dar noi credem că dacă ar fi câtuși de puțin interes, fie din o parte, fie din alta, în câțiva ani am avea depozite de cărți și foi românești la fiecare bancă românească. Oamenii noștri să încerce!

Tipărirea de cărți bune pentru popor, pe care am amintit-o ca al doilea mijloc pentru respândirea culturii în popor, e un lucru ceva mai greu. Aci trebuiesc și parale, dar și o înțelegere specială a bucăților de tipărit. Cu toate acestea ar fi o stare ideală, când am ajunge ca măcar băncile noastre mai mari, să tipărească și împărțească cărți gratuite pentru popor. Inceputul s'a făcut și în aceasta privință. Banca «Ardeleana» din Orăștie a tipărit în cursul anului trecut o broșură — pare-mi-se în 5000 de exemplare — în care a cuprins două istorioare foarte potrivite pentru popor. În una se pledează, cu mult succes, despre foloasele învățaturii și însemnătatea școalei, și în a doua se combat «babele vindecătoare» și se arată folosul științei medicale. Ambele se cuprind sub titlul «Taifasuri cu Moș Gheorghe», și sunt scrise de Spiridon Popescu. Sunt scrise în dialoguri surprinzător de vioaie și convingătoare. Asemenea cărți, dacă s'ar mai publica, ar fi de cel mai mare folos moral. Recomandăm cu plăcere ca exemplul «Ardelenii» să fie urmat și de celelalte bănci mai mari ale noastre. Intrucât s'ar putea însă ar fi bine, ca să se tipărească îndeosebi broșuri de conținut economic, cerându-se prealabil sfatul celor cu cunoștințe speciale cu privire la materiile de tratat. Foloasele unei astfel de acțiuni culturale și în acelaș timp și economice s'ar resfrânge indirect și asupra băncilor, ce tipăresc asemenea cărți. Băncile mai mici, cari nu dispun de bugete corespunșătoare pentru a tipări ele însele astfel de cărți, ar putea să le procure dela cele mai mari sau să se unească câte două sau trei pentru a tipări împreună. În tot cazul va fi consult ca subiectele de tipărit să fie recomandate de oameni pricepuți. Generalizându-se tipărirea de cărți prin bănci, scrisul românesc ar străbate fără greutate în toate casele și căsuțele poporului dela sate, pentrucă cu banca întreține legături și afaceri și cel mai îndepărtat locuitor din înfundăturile munților.

Ce privește — în fine — *bibliotecile băncilor*, credem, că nu trebuie să mai spunem, că și aceste ar fi un însemnat mijloc

de respândire a culturii. E dureros însă că biblioteci în regulă, abia dacă găsim la câteva dintre băncile românești. Cauza este nu numai că conducătorii se interesează prea puțin de aceste biblioteci, dar și împrejurarea că li se dă un înțeles — după noi — fals. Mulți sunt de părere că la o bancă are să găsească numai cărți de specialitate. Da; în prima linie cărți de specialitate, zicem și noi, însă nu e permis să lipsească nici celelalte cărți românești de valoare ce apar. Nu sunt ele atâtea și nici nu apar în număr așa de extraordinar peste an, încât să facă greutate procurarea lor.

În schimb adunate și păstrate cu grije, pot constitui biblioteci de valoare, pe cari să le cetească cu folos nu numai funcționarii, ci orișice alt intelectual român. În străinătate întâlnim bănci mari a căror biblioteci stau deschise spre folosință publică. De ce să nu avem și noi — în cadrele noastre modeste — asemenea locuri de cetit? Băncile la cari prin însăși natura ordinei, ce trebuie să domnească în toate lucrurile lor, ar putea să aibă cele mai bogate și mai bine aranjate biblioteci, de cari să se simtă atrași toți intelectualii ținutului lor. Ar face prin aceasta nunumai culturii un serviciu, dar și autorilor români, căci pare că a sosit timpul să fie ajutamați după cum merită. Din parte-ne nu găsim îndeajuns cuvinte să îndemnăm băncile noastre să-și fondeze și augmenteze biblioteci proprii. Înființând și susținând biblioteci, tipărind cărți pentru popor și distribuind publicațiuni potrivite pentru țăranii satelor noastre își îndeplinesc misiunea culturală, ce li-o impune caracterul lor frumos de bănci românești.

I. L.

DĂRI DE SEAMĂ.

Dr. Ioan Lupaș, *Principele ardelean Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici* (1658—1661). Extras din Analele Academiei Române, seria II., t. XXXV.

Una dintre cele mai întunecate și mai puțin cunoscute epoce ale vieții mitropolitului Sava Brancovici a găsit în dl Dr. Ioan Lupaș, un tâlcuitor priceput, care prin studiul de față, cercetând frământările politice din Ardeal între anii 1658—1661, se ocupă în afară de arhierul amintit și cu principele ardelean Acațiu Barcsai. Fiind fiul unui nobil român din Bârcea-mare și crescut în curtea lui Gheorghe Rákoczy I, de tânăr încă, a făcut o frumoasă carieră. Rând pe rând a ajuns Ban de Lugoș și Caransebeș, comite al comitatului Hunedoara, iar sub aventurosul Gheorghe Rákoczy II conducător al dieței ardelene. Zăgrăvindu-ne autorul vieța lui Acațiu Barcsai arată și interesul acestuia pentru soarta propagandei calvine între Români. Catehismul lui Ștefan Fogarași îl tipări la 1648 cu cheltuiala sa, Acațiu Barcsai, în tipografia din Alba-Iulia. Pornirea spre aventuri politice și ambițiunile deșarte îl mână înăsa pe Gheorghe Rákoczy II spre Polonia, la tronul căreia aspiră. Cu două zile înainte de-a publica înăsa manifestul său contra regelui Casimir, la 28 Decembrie 1656, el întregi scaunul vlădicesc din Bălgrad prin numirea lui Sava Brancovici. Are tot dreptul autorul presupunând, că și oarecari considerațiuni de politică exterioară au reclamat această numire și au făcut ca din decretul de confirmare să lipsească cele 15 condițiuni impuse prin diploma lui G. Rákoczy I. din 10 Octombrie 1643. Rákoczy prin nesuccesul expedițiunii sale își pierde tronul și staturile din

Ardeal sunt silite să aleagă alt principe în locul lui. Dintre doi candidați reușește la 1657 Francisc Rhédey, pe când Acațiu Barcsai fu trecut cu vederea, deoarece pe lângă împrejurarea, că nu prea eră bogat, el eră de origine umilă și după națiune Valah. Abia la 1658 după multe frământări și năcazuri, ce au venit peste Ardeal, fu ales de principe Acațiu Barcsai. Relațiile dintre el și Sava Brancovici erau la început destul de bune. Prin decretul dela 9 Iunie 1659 principele Barcsai nu numai confirmă diploma de numire a lui Sava, ci îi sporește teritorul supus jurisdicției sale, adăugându-i și Țara Făgărașului. La 15 Martie 1659 exoperă Sava încă o diplomă prin care se scutește întreagă preoțimea română de plătirea dijmelor și nonelor din vite și bucate. Mila specială a principelui față de preoțimea românească, ce «cu afurisită orbire» se asuprește, dovedește că sângele niciodată «nu se face apă». Dl Dr. Lupaș arată apoi tulburările, ce s'au iscat din nou din pricina lui Rákoczy, care intră iarăși în Ardeal. În vara anului 1659 nu mai eră Sava mitropolit în Bălgrad, ci Ghenadie, care se întitulează «arhiepiscop de Bălgrad, Maramurăș și a toată țara Ardealului.» Sava fu silit să părăsească Alba-Iulia, fiindcă s'a alăturat la partida creștină a lui Rákoczy, care luptă împotriva lui Barcsai sprijinit de Turci. Când acesta înăsa se refrase la Sibiiu încunjurat de oastea lui Rákoczy, nici Ghenadie nu mai putea să rămână în Bălgrad. De fapt Sava prin Decembrie 1659 e din nou mitropolit. Despre Ghenadie ne dă autorul informații mai detaliate, pe temeiul decretului de confirmare, ce i-l-a dat Acațiu Barcsai în Sibiiu la 15 Februarie 1660. Acest

decret s'a dat pe seama unui vlădică necunoscut până acum, cu numele Georgius Putivlensis Moscovita. El eră deci, după origine, Moscovit, de loc din Putivlia, un orașel la granița de Sud-Vest a Rusiei. Înainte de-a ajunge vlădică a fost preot român în Bălgrad. De însemnat este, că și lui i s'au impus 13 condițiuni, cari în esență sunt identice și numai în formă sunt ceva mai reduse, decât cele 15 impuse lui Simion Ștefan. Pe acest Gheorghe din Putivlia îl identifică autorul cu Ghenadie, pe care l-am întâlnit la Bălgrad. De sigur, că o astfel de identificare este posibilă și în oarecare măsură îndreptățită. Dar nouă nu ni se pare deplin dovedită, deoarece Gheorghe primește decretul de confirmare numai la 15 Februarie 1659, iar Ghenadie funcționase, ca vlădică în Bălgrad, din vara anului 1659 și afară de aceea Gheorghe a fost ales în Sibiu, pe timpul asediului. Astfel informațiile date privesc pe Gheorghe din Putivlia, iar persoana lui Ghenadie rămâne tot așa de necunoscută, ca și până acum. Observ, că inscripțiunea

de pe piatra de mormânt, ce se găsește în cimiterul bisericii din Sibiu, vorbește de un ctitor al mitropoliei, care a murit la 1638 sub «arhiepiscopul și mitropolitul chir Ghenadie.» În cele din urmă autorul tratează sfârșitul domniei lui Acațiu Barsai precum și alegerea și confirmarea din nou a lui Sava de către Apaffi. Printr'o frumoasă caracterizare, ce o face despre aceste două personalități marcante, își încheie dl Lupaș studiul său.

Trebuie să recunoaștem, că istoriografia noastră de mult așteaptă astfel de lucrări, cari să lumineze părțile mai întunecoase ale trecutului nostru. Sprijinit pe documente neutilizate până acum și cunoscând bine literatura noastră istorică, dl Dr. I. Lupaș ne-a dat un valoros studiu, care poate servi de model celor, cari vor să se mai ocupe cu mitropolitul Sava Brancovici, și ne-a evocat în memorie peripețiile, prin cari a trecut, făcând o carieră strălucită, principele ardelean Acațiu Barsai, care a fost de origine Român.

S. Dragomir.

C R O N I C A .

Un jubileu care nu s'a serbat.
«Românul» din Arad a comemorat, printr'un număr special, aniversarea de 50 de ani dela crearea catedrei de limba și literatura română la universitatea din Budapesta (Nr 224 dela 12/25 Octomvrie 1913). Cu acel prilej, printre multe altele, organul partidului național scrie, sub titlul: «*Ce vrem noi?*» următoarele cuvinte programatice, pe cari ținem să le înregistrăm și în organul Asociației noastre:

«Dacă senatul universitar al celor două universități pe lângă cari există

catedre de limba română, precum și guvernul ar țineă ca la aceste catedre să ajungă oamenii cari să facă cinste științei, ar trebui ca în privința valorii științifice a acestora să ceară și avizul forurilor noastre culturale. Senatele universitare ar trebui să ceară opinia «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», care, ca cea mai însemnată societate culturală, prin secțiile ei științifice-literare, e în măsura de a cunoaște mai bine decât orice altă instituție dela noi, adevă-

rata valoare a bărbaților de știință români.

O altă măsură, care ar face cinste universităților noastre ar fi aceea, de a se admite ca docenți privați pentru limba română și indivizi cari nu sunt cetățeni ungari, cum se practică aceasta la toate universitățile străine.

Dnii Iosif Popovici și Sextil Pușcariu au fost docenți la universitatea din Viena, deși nu erau cetățeni austriaci, ci ungari. La Berlin e docent de limba română profesorul Tiktin, care e cetățean român. Aproape la toate universitățile străine docenții pentru limbile moderne sunt cetățeni străini. Cerem și noi admiterea de cetățeni străini la catedrele de limba română dela Budapesta și dela Cluj...» În legătură cu aceasta semnălam și articolul dlui Dr. Iosif Popoviciu din Nr. de Crăciun al «Românului»: «*Puțem noi organiza o universitate?*».

Seminarul din Lugoj. La începutul acestui an școlar s'a deschis un nou seminar românesc: seminarul greco-catolic din Lugoj. Iniințarea unui seminar nou eră reclamată mai mult decât oricând în acest timp, când teologilor români dela seminariile romano-cat. din Oradea-mare, Ungvár și Budapesta începuseră a li-se impune restricții dintre cele mai revoltătoare.

Preoțimea unui popor numai așa va putea fi un element de cultură adevărată, dacă va fi crescută în conformitate cu trebuințele sufletești ale poporului respectiv. De sigur că, din acest punct de vedere, noul seminar din Lugoj înseamnă un pas pozitiv spre progres. Toată suflarea românească îi urează deci propășire.

Jubileul liceului din Năsăud. La 4 Oct. n. liceul din Năsăud și-a sărbat

jubileul de 50 de ani de activitate. La modestele serbări organizate cu acest prilej a luat parte și dl Gheorghe Coșbuc, care a fost elev al acestei școli, — de sigur elevul care constituie cea mai mare cinste a acestui liceu. Tot cu acest prilej a apărut și monografia școalelor din Năsăud, scrisă de dnii profesori Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, — o carte bine lucrată, care e o contribuție prețioasă la istoria culturii noastre dela finea veacului al XVIII-lea și din veacul al XIX-lea. Cartea, care se extinde pe 412 pag., costă 5 cor.

Liceului din Năsăud i-aducem și urările noastre!

† **Dr. Petru Pipoș.** La 29 Sept. v. s'a stins, în Arad, profesorul de pedagogie dela seminarul de acolo, Dr. P. Pipoș, în vârsta de abia 54 de ani.

L-am cunoscut pe regretatul Dr. P. Pipoș în niște momente din cele mai caracteristice ale vieții sale. Împlinise 28 de ani de muncă la catedra de pedagogie a seminarului din Arad când în vacanța anului 1909, se hotărî să se ducă la Jena, în Germania, ca să asculte acolo cursurile de vară ale celui mai vestit profesor de pedagogie de astăzi, Dr. W. Rein.

Acolo în Jena l-am cunoscut. Am urmat împreună cursurile de pedagogie, timp de două săptămâni, el, profesorul încăruntit la catedra de pedagogie și eu tânărul, care petrecusem doi ani în Germania, ascultând pe marii profesori de pedagogie de acolo. Din capul locului m'a surprins orientarea largă a lui Pipoș în pedagogia modernă. Deși profesor la o modestă catedră de provincie, slab plătită, deși autodidact în pedagogie — căci el studiasse doar la universitate matematicile — cunoșteă până în amănunte nu numai știința din manualele

de pedagogie, ci toate problemele pedagogice moderne în apus. Va să zică el nu venise la Jena să mai învețe lucruri nouă, ci numai să-și verifice cunoștințele pe cari și le câștigase în cursul timpului prin lectura privată. Așa profesor...

Pare că-l văd și acum în sala de cursuri, printre sutele de ascultători din toate părțile lumii, notându-și cu o râvnă de student tânăr toate cuvintele profesorului Rein, pe cari apoi în conversațiile noastre le știă reproduce, neschimbat, și aprecia după importanța lor.

Eră, printre mulți ascultători, aproape cel mai bătrân și eu mă bucuram nespun, că puteam vedeă un profesor român, care urmărea cu interes științific permanent până la sfârșitul carierei sale marea mișcare pedagogică universală.

La o jumătate de an, după aceea, mă întorceam din Germania. În drum spre casă, m'am oprit la Arad ca să-l vizitez. Am rămas și acum surprins de preocupările lui. Mă întrebă, cu curiozitatea unui copil, dacă am cetit lucrarea cea mai nouă de pedagogie experimentală a francezului Ed Claparède din Geneva, lucrare apărută abia înainte de aceea cu o lună, două, și pe care el o și cetise și studiasc.

Mi-am zis atunci: iată adevăratul profesor și adevăratul om de știință! Pentru el știința nu se reduce la cele câteva manuale după cari propune, — pentru el știința nu e lucru gata, ci un lucru viu, care se desvoltă zi de zi. A cunoaște numai cutare stadiu din vieța științei, a nu urmări procesul organic al desvoltării ei, înseamnă a fi un biet cârpaci, iar nu un preot convins al științei. Pipoș a fost și ca pedagog și ca profesor un om convins de sublimitatea științei, pe deo parte, și de înalta misiune morală a

unui profesor, pe de alta. Știința a cultivat-o neîntrerupt până la sfârșitul vieții sale cu o adevărată pasiune ce se întâlnește astăzi atât de rar la oamenii de seama lui, iar catedra i-a fost cel mai sfânt lucru — singurul lucru pentru care trăia și munciă.

Odihnească în pace! (G).

În legătură cu reforma învățământului secundar. Dl ministru al Instrucțiunii publice, Jankovich Béla, pregătește un proiect de reformă a învățământului secundar din țara noastră, în sensul ca limbile clasice să înceteze de a mai fi cultivate în măsura de până aci și o parte a timpului pe care îl reclamă ele să fie destinat studiului mai intensiv al limbilor moderne și al naturii. La noi n'a studiat nimeni mai amănunțit ideile conducătoare ale acestui proiect, din punctul de vedere al trebuințelor culturii noastre. Afară de un articol al dlui profesor Dr. I. Baciuc dela școala comercială din Brașov, scris în contra clasicismului (Gazeta Transilvaniei Nr. 216) și rămas necombătut de aderenții culturii clasice, nu s'a scris nimic în meritul chestiunii. Totuș trebuie să reținem din discuția care s'a încins în ziarele noastre următoarele rânduri, vrednice de a fi luate în considerare. «Unirea» din Blaj, scrie anume în Nr. 102/1913 al ei, următoarele:

«Corpurile noastre didactice ar trebui să urmărească cu mare băgare de seamă planurile acestea de reforme și să-și precizeze de pe acum punctul de vedere cu privire la cele ce intenționează dl Jankovich. După conferința profesorilor de azi vară din Sibiu, după încheierea rândurilor lor, ar trebui ca secția școlară a Asociației să întrevină la ministrul de culte, cerând, ca în toate chestiile de instrucție cari privesc școlile medii românești

să fie ascultată și părerea noastră. Sunt și până acuma o mulțime de chestii nelămurite în planul de învățământ, cari privesc școlile secundare românești, și mari interese sunt lăsate la discreția, bunăvoința și priceperea organelor școlare de stat. E timpul suprem să ni-se ceară și sfatul nostru în chestia instrucției, care ne privește pe noi».

Instituția „cercetașilor“, menită a îngriji de educația trupească și sufletească mai ales a elevilor din școlile secundare, a aflat aderenți și la noi. La gimnaziul din Blaj a organizat dl prof. Dr. A. Borza o ceată de cercetași însuflețiți. Experiențele dlui Borza, dacă vor fi bune, vor îndemna în viitor și pe profesorii dela celelalte școli secundare românești dela noi să organizeze în acest chip tinerimea școlară.

De altfel instituția aceasta s'a afirmat foarte bine la alte popoare mai înaintate, ceace o face să prindă rădăcini pretutindenea. În toamna aceasta ea a fost îmbrățișată și de elevii dela liceul George Lazăr din București.

Regulare de salare. Sinodul arhiepiscopalian al bisericii ortodoxe a regulat, în sesiunea lui din anul 1913, între altele și salariile profesorilor dela seminarul și dela școala normală din Sibiu. Conform «Pragmaticii de serviciu» votată de acest sinod și pusă în lucrare de Consistor începând cu 1 Iulie 1913, salariul fundamental pentru profesorii ordinari definitivi e de 3600 cor., plus banii de locuință 1080 cor. Gradațiile (cvinvenalele) sunt de 10 la sută. Profesorii provizori au salar de 2400 cor. plus 720 cor. bani de locuință

Prin regularea aceasta a salariilor profesorilor li s'a făcut posibilă vieța, în condiții cari să le permită

a se dedica cu totul școlai. Să sperăm că ceace s'a făcut la Sibiu se va putea face și la seminarul din Arad și Caransebeș și la preparandiile grăd. unde (d. e. Gherla) lefurile profesorilor sunt cu totul nesatisfăcătoare.

Profesorilor dela liceul din Blaj li s'au întregit salariile dela stat, egal cu salariile profesorilor de stat. La 4 profesori li s'a votat întregire până la 4800 cor, la 4 până la 3600 și celorlalți până la 2400 cor.

Școala civilă de fete din Arad. La începutul acestui an școlar s'a inaugurat noul edificiu al școlai de fete din Arad. Pentru cultura Românilor din părțile ungurene și pentru cultura noastră în genere, momentul acesta e de o importanță cu atât mai mare, cu cât deodată cu inaugurarea noului edificiu, s'a organizat și școala însăș pe baze solide, putând face concurență tuturor celorlalte școale românești de fete (din Sibiu, Blaj și Beiuș).

Edificiul, care s'a înălțat, grație stăruințelor Reuniunii de femei și a Consistorului din Arad și munificenței rare a dlui V. Stroescu, e clădit în stil românesc și e o podoabă de arhitectură, care umple de mândrie pe orice Român.

În fruntea acestei școli, care ne îndreptățește la cele mai frumoase speranțe, stă noul ei director, d. Victor Stanciu.

Profesorii români din Bucovina. Până în anii din urmă profesorii români dela școalele secundare din Bucovina erau răslețiți în toate părțile. Învățământul românesc, în astfel de împrejurări, bine înțeles că nu putea fi în floare. La 1911, în sfârșit ei se adună într'un «cerc al profesorilor secundari români» și-și pun ca scop re-

generarea învățământului românesc conform trebuințelor poporului nostru și a legilor țării, cari admit o naționalizare a învățământului secundar. În acest scop «cercul» a publicat o broșură a dlui prof. V. Greciuc dela Câmpulung. «Utracvismul sau două limbi de predare în liceele românești din Bucovina» (1912), în care se pledează energic contra sistemului de acum de a avea în liceele românești două limbi de predare, germana și româna, și se cere întronarea limbii românești în dreptul ei de a fi singura limbă de predare pentru toate materiile din școlile secundare. Broșura dlui Greciuc a stârnit neașteptat de vii discuții. Guvernatorul țării, contele Meran s'a simțit îndemnat, în urma ei, să convoace pe toți directorii școlilor secundare din Bucovina dimpreună cu inspectorii generali ai învățământului la o adunare, care s'a ținut în 2/15 Februarie 1913. În această adunare directorii *ruteni* au combătut utracvismul cu vehemență, lucru pe care însă directorii români nu l-au făcut și ei la fel, așa că hotărîrea adunării fu ca: «deocamdată» utracvismul să se mențină în școlile secundare din Bucovina.

Hotărîrea acesta a stârnit adânci nemulțumiri în sufletele profesorilor români, cari au ținut să-și spuie și ei cuvântul în chestia utracvismului. Astfel, la 16 Februarie 1913, membrii cercului au ținut o adunare specială în chestia utracvismului. Președintele adunării, profesorul A. Procopovici, în discursul său de deschidere, apărut mai târziu și în broșură, sub titlul «In contra utracvismului» (Cernăuți 1913), a făcut un aspru rechizitoriu al utracvismului, iar adunarea a votat următoarele hotărîri iscălite de 95 de profesori, cari hotărîri au fost prezentate guvernorului țării:

1. Desființarea utracvismului, prin introducerea limbii românești ca limbă de instrucție la toate materiile, afară de limba germană.

2. Reorganizarea predării limbei germane.

3. Deschiderea secției românești la școala normală de fete din Cernăuți.

În urma acestei pășiri organele țării au admis ca, în primele două clase ale școlilor secundare, toate studiile să se predea în românește, iar limba germană se va propune în câte 6 ore pe săptămână.

Se înțelege că acesta e numai un început. După unele informații particulare a început a se predă românește și limba greacă în cursul superior al liceelor, iar cât privește secția românească a școlii normale (preparandii) de fete din Cernăuți, aceasta s'a deschis încă în toamna anului școlar curent, deocamdată ca școală particulară a Societății pentru cultura poporului român din Bucovina».

Lupta pentru naționalizarea învățământului român din Bucovina e încă numai la început, dar acest început s'a făcut în condiții bune. Dacă lupta se va purta în mod sistematic, ea se va putea termina în curând cu totul în favorul Românilor

Ceeace s'a putut dobândi până acum a fost rodul unirii într'un mănunchiu a profesorilor.

Anuarul gimnaziului din Giurgiu. Directorul gimnaziului din Giurgiu, dl N. Droc-Barcianu (originar din Râșinari), publică în Anuarul pe 1912-13 al gimnaziului, un foarte interesant Raport general către dl ministru al Instrucției publice. Acest raport cuprinde, pe lângă unele date și considerații relative la gimnaziul din Giurgiu, și unele constatări și păreri de ordin general.

cari merită să fie relevate și la noi. Dl Droc-Barcianu e un vechiu și entuziast bărbat de școală, așa că cuvintele d-sale au și din acest punct, o anumită greutate.

Iată ce zice, între altele, dl Droc-Barcianu:

«Inainte cu 15 ani nu se cunoștea traficul ce fac titularii cu suplinitorii lor. Astăzi îndată ce un candidat la profesorat răușește la examenul de capacitate și se numește profesor titular la catedra pentru care a concurat, nici nu se prezintă la post și aleargă după concediu sau detașare, se învoiește cu cine poate, ca să fie suplinit și își crează o rentă, -- puțin îi pasă dacă suplinitorul are cunoștințele cerute și știe să facă pe profesorul.

Instrucțiunea nu se propagă cu focul sacru de Apostol, ci mai mult de mântuială.

Vocațiunea care determină pe cineva a îmbrățișa o carieră, nicăiri nu poate a fi mai mult considerată, ca în posturile ramului didactic. Afară de capacitate, aptitudine și activitate, dela Învățători, Institutori și Profesori se cere abnegațiune, zel și foc sacru, cu atât mai mult, cu cât pe ei, în sfera lor de acțiune, nu-i poate controla nimeni, decât Dumnezeu și conștiința lor. Cine nu simte înlăuntrul său această chemare nobilă, și superioară și am putea zice cerească, ar fi bine să nu se îndese la posturi didactice, ci să alerge mai bine la oricare altă acțiune, pozițiune sau condițiune. După experiența de toate zilele, după recompensa ce se face și după considerațiunea ce se dă corpului didactic, posturi de Învățător, Institutur sau chiar și de Profesor, nu sunt atât posturi de ambițiune, de onoare și de vocațiune, cât mai mult mijloace de traiu mai cu seamă pentru acei tineri, cari n'au altă perspectivă de a obține alte

posturi în administrațiunea generală a Statului mai lucrative și mai puțin supuse responsabilității intime a conștiinței. Iată argumentele pentru care s'a zis, că corpul didactic, cea mai mare parte, nu este la înălțimea misiunii sale!

Profesorii noștri au uitat în mare parte, că profesoratul este un sacerdoțiu și că profesorului nu-i este permis a face ceea ce pentru alți cetățeni și funcționari se consideră ca ceva foarte inocent. *Prefectul de județ, magistratul, militarul, poate de exemplu, să stea la berărie, cafenea etc., până noaptea târziu și regulat; ceilalți funcționari, toți pot face parte dintr'un club, unde se petrece și unde poate să și joace cărți.* Sunt cetățeni și chiar înalți funcționari, cari introduc desordine în familie. Societatea noastră extrem de îngăduitoare, vede aceste fapte și le tolerează. Ea admite ca foarte natural lucru, ca oamenii să se distreze, să petreacă și uneori chiar să meargă cu petrekerile peste hotarul bunei cuviințe.

Dar ce se permite altor funcționari sau cetățeni, nu se permite profesorilor. *Profesorul nu are voie nici să stea la cafenea jucând cărți sau table, nici să petreacă până în zi albă, nici să asculte cântece de Café Chantant. Pentruce? Pentrucă e profesor! Și Morală fără fapte, n'are valoare!*

Profesorul trebuie să fie în ochii școlarilor omul infailibil și neexcepționabil; pentrucă numai astfel vorbele lui, ascultate ca niște oracule, să poată sădi adânc în inimile ascultătorilor săi. Ce autoritate morală poate avea profesorul, care a fost văzut de către școlarii săi în o stare puțin vrednică de profesor?

Ce respect ar da profesorului pătat școlarii fără milă și care nu iartă nici odată profesorului, pe care l-a prins cu un oarecare defect?

Când copilașul zace de lingoare, părintele aleargă în ruptul capului la doctor, tămăduitorul fizic al boalelor corporale și-l conjură pe ce are mai sfânt, jertfindu-și și tot ce are, să sară și să-i salveze odorul. Penruce nu aleargă cu aceeași dragoste și devotament și la profesor, medicul spiritual, când școlarul cade în lingoare spirituală: neglijență și altă abnormitate psihică? Ori trăim încă tot în timpul, în care cântărește numai corpul material; iar sufletul se poate destrămă și chiar distruge?» *

DI N. Iorga despre P. Rășcanu.

Cu prilejul morții profesorului P. Rășcanu dela Universitatea din Iași, dl Iorga scrie, între altele, și următoarele cuvinte, cari pot fi considerate ca o completare și confirmare a celor scrise mai sus de dl Droc Barcianu:

«Cu cât se desăvârșește învățământul nostru, cu atâtea școli, cu atâtea catedre, cu atâția școlari, din nenorocire scade numărul profesorilor, pe cari îi înlocuiesc oameni foarte cum se cade, foarte învățați uneori, având și talent oratoric adesea, dar cari totuș nu sunt profesori.» *

Cezar Boliac. La sfârșitul anului 1913 s'au împlinit o sută de ani dela nașterea lui. A fost un suflet idealist, care a luptat pentru libertatea neamului nostru și pentru apărarea celor obijduiți, cari sufar în tăcere. Vieța întreagă și-a închinat-o unui ideal, care a pregătit România nouă. Ca orice răsvrătit împotriva stăpânilor exploatare a avut mult de suferit. Boierii și ciocoi împotriva cărora se ridicase i-au făcut zile amare, l-au vârit în temniță și l-au alungat în exil. Sufletul lui aprins de credința cauzei ce-a apărat-o nu s'a clătinat însă niciodată. Dimpotrivă suferința l-a făcut mai îndărjit și mai necruțător.

Boliac și-a făcut studiile în Țară și la Paris, unde, în atmosfera de libertate a Franței, i s'au cristalizat convingerile democratice. În 1848 ia parte la revoluție alături de ceilalți entuziaști. Impărtașește soartea tuturor, fiind silit să plece în pribegie. A stat multă vreme și în Ardeal. La Brașov a publicat și o foaie «Espatriatul», în care stăruia pentru o pace între Români și Unguri, atacând boierimea din Țară și Curtea din Viena.

Activitatea lui cea mai importantă a fost ca ziarist, ca propagator al ideilor de libertate. A întemeiat și condus foile: «Curiosul» (1833). «Buciumul» și «Trompeta Carpaților».

Ca poet și-a instrunit lira pentru aceleași idealuri. A cântat, într'o versificație slabă, păsurile țărănești și a biciuit pe tiranii vicleni. Dintre poeziile lui a rămas una singură: *Sila*, care se sfârșește:

O, Doamne, fie-ți milă
De rob și de clăcaș.

În poezia lui Cezar Boliac «apar cele dintâi zugrăviri în poezia românească ale vieții reale, neîmpodobite, cu toate suferințele și păreriile ei de rău», după cum nimerit spune dl N. Iorga în a sa istorie a literaturii românești.

«Credincios al libertății, ca un Béranger, el are acel simț al milei pentru omul sărac, apăsător, lipsit de mai toate binefacerile și mângăierile vieții, simț creștinesc, pe care-l înviase în societatea apuseană plângerile lui Lammenais, socialistul după Evanghelie, sentimentalul cu vorbele biblice pe buze și în inimă cu iubirea de oameni a lui Hristos. (N. Iorga).

Boliac s'a ocupat și cu istoria. A scris două volume asupra mănăstirilor închinare și numeroase articole de arheologie, în cari lipsa de pregătire

științifică se observă pas de pas. Paginile lui de arheologie au atras ironia lui Odobescu.

Boliac a fost un suflet neastâmpărat, cu o credință pentru care a luptat neîncetat. Astfel de suflete încălzite de idealism sunt vrednice de sărbătorire.

*

Istoria literaturii române. De mult se simte lipsa unei istorii a literaturii române scrisă pe înțelesul tuturor de un om competent. Istoriile de literatură pe cari le avem sunt manuale de școală, cu scăderi și lipsuri regretabile, cari nu pot îndestula publicul mai pretențios. Mai avem lucrarea vastă a d-lui Iorga, care, din cauza extensiunii, nici nu poate fi la îndemâna tuturor și nici nu poate fi cetită de cei ce nu au o pregătire specială.

D-l Dr. Sextil Pușcariu, profesor la universitatea din Cernăuți, s'a hotărât să scrie istoria literaturii române, care lipsește și cu acest număr începem publicarea părții I, care cuprinde literatura veche până la școala latinistă. Lucrarea va fi trasă și în volum pentru a stă la îndemâna publicului care vrea să-și cunoască temeinic trecutul.

Mulțumim d-lui Dr. S. Pușcariu pentru serviciul prețios, ce ni-l face și atragem atenția cetitorilor asupra importante sale lucrări.

*

Biserici de lemn. În «Magyar nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értésítője», fasc. 1-2 din 1913 dl Gavril Szinte publică un interesant studiu despre bisericile de lemn din comitatul Cojocnei. Cele mai multe dintre bisericile sunt românești (cea din Fildul-de-sus din a. 1726 e reușit produsă în colorii), toate clădite în stil gotic sub influința reformațiunii. Autorul descrie amănunțit mai multe bi-

serici tipice, dând fotografiile lor și planurile de construcție. Concluzia studiului e următoarea: Bisericile de lemn din comitatul Cojocna s'au construit în stil gotic. La unele se observă urmele stilului roman, dar aceste sunt așa de covârșite de stilul gotic, încât abia le putem descoperi. Așa sunt pragurile, arcadele ferestrelor și boltiturile. Stilul gotic nu a putut fi desbrăcat de formele lui nici de cel al renașterii, deși în unele amănunte găsim lupta dintre ele. În curs de 300 de ani bisericile de lemn au îmbrăcat formele a lor patru stiluri istorice și fiecare a lăsat câte o urmă în construcția lor. Cel pe care îl îngropăm deodată cu ele e stilul gotic

În construcția caselor țărănești biserică joacă un rol de frunte. Porțile, jilțurile și zaplaturile imită pe cele dela biserică. În Fildul de sus creștinul imită decorația ușii dela biserică, când își face poarta. Astfel se înoesc formele vechi. Ceeace-i cu adevărat frumos nu moare deodată cu trupul pe care-l îngropăm, ci-și găsește un nou trup, în care dăinuește cine știe câtă vreme.

Am reprodus anume aceste concluzii ale autorului, deși cuprind generalizări și constatări laconice, fiindcă voiam să atragem atențiunea cetitorilor noștri asupra importanței ce-o au vechile noastre biserici de lemn, cari se dărâmă fără să fie studiate și fără să fie eternizate în fotografii sau în picturi. Lăcașurile în lăuntru cărora s'a ocrotit veacuri de-a rândul sufletul nostru românesc, atunci când dispar fără de urmă, îngropă și o mărturie a trecutului și o parte a sufletului nostru românesc. Dacă am fi noi oameni înțelegători, cum din nefericire nu suntem, câte comori nu am putea salva, așezându-le în «Muzeul Asociațiunii».

*

O cupă de a lui Mihaiu-Viteazul. A fost găsită de Ștefan Teglás în casa de amanet din Turda. O amanetase un țigan de laie. O avea moștenire dela tatăl său, care, înainte cu 50 de ani, a cumpărat-o, în Brașov, dela un boier din România. În 1907 a fost licitată și cumpărată de d-l Teglás, care o descrie în Fasc. 1—2 din 1913 a publicației «A magyar nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Ertesítője», împreună cu alte comori țigănești. Cupa e înaltă de 20 cm., făcută din argint fin, de un maestru iscusit, probabil din Brașov. Pereții cupei sunt împodobiți cu decorațiuni. Lângă gura păharului e sculptat un șir de mărgele, în care e următoarea inscripție:

VAIDA : MIHALI : 1599 :

Cupa probabil a fost adusă la Brașov de un boier din România pe vremea revoluției împotriva lui Cuza (1866) și a fost amanetată sau vândută unui voevod de țigani, dupăcum spune d-l Teglás.

Cupa lui Mihai-Viteazul de pe vremea când era stăpân al Ardealului — înstrăinată de un român unui țigan și pe urmă unui Ungur!

Elemente der Völkerpsychologie.*

Învățătorul psiholog din Lipsca, Wilhelm Wundt, ca un resumat și ca o completare a lucrării sale «Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft», în 4 volume mari, publică acest volum în care se ocupă cu fazele de dezvoltare ale societății sufletului omenesc. Cartea cuprinde următoarele capitole: I. der primitive Mensch, II. Das totemistische

* Titlul complet al cărții e: W. Wundt: **Elemente der Völkerpsychologie.** Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit. Leipzig, 1912 8° mare XII+523 p.

Zeitalter, III. Das Zeitalter Helden und Götter, IV. Die Entwicklung zur Humanität. Titlul capitolelor indică importanța cărții scrisă destul de popular, accesibilă deci și oamenilor cu oarecare cultură sociologică și psihologică. Wundt tratează psihologia popoarelor cu cunoscutu-i aparat științific, punând pietri de temelie solidă acestei științe tinere. Poate vom avea prilej să mai putem reveni pe larg asupra sistemului său de psihologie a popoarelor.

Bozgoane din ținutul Bistrița.

Un învățător harnic din Maramurăș, d-l Aurel Filimon, publică în revista «Ethnographia» (An. 1913. Fasc. 2, 3, 4 și 5) mai multe bozgoane culese din ținutul Bistriței și anume: bozgoane de dragoste, împotriva beției, afurisenii, descânțece etc. Se publică textele românești, însoțite de traducerea ungu-rească. Explicațiile sunt numai ungu-rește.

Corbii de poștă. Până acum din cetățile asediate de dușmani, ne aduceau scrisori cu vești porumbi de poștă, învățați de mai înainte pentru acest lucru. Acum însă putem căpăta știri și pe altă cale: telegrafia fără fir, aeroplane, semne optice ș. a. Totuși și porumbii de poștă aduc încă bune servicii. În Germania, în timpul din urmă, s'au făcut experiențe cu rezultat multumitor și cu corbi. Corbul fiind și mai mare, decât porumbul, e cu mult mai isteț, mai curajos, mai tare și mai rezistent decât acesta. Nici nu e așa bătător la ochi. Iarna îndură mai ușor frigul, decât porumbii. Dându-li-se însă drumul, să ducă vești, corbii peste câțva timp s'au reîntors, fără să le fi dus. S'a încercat de mai multeori, însă fără rezultat. Fiind urmăriți, s'a aflat, că întâlnind corbi

de poștă în cale corbi neîmblânziți, acești din urmă au încercat întâi cu buna, să împiedece din drum pe corbii de poștă. Dacă nu se su-puneau îi luau la bătăi, silindu-i astfel să rămână între ei, sau să se întoarcă pe furii înapoi. Nu arareori s'a întâmplat, că corbii de poștă zeloși în împlinirea slujbei lor, s'au împotrivit până la moarte dorinței con-săngenilor lor, de-a rămâneă între ei. Experiențele continuă.

Clima și mărimea corpului animalic. Încă de prin anii 1850 se știa că animalele cari trăesc în ținuturile mai friguroase au corp mai mare, decât cele din ținuturile calde. Boetficher, într'unu studiu mai lung (Zool. Anzeiger V. 41) despre paseri, aduce referitor la aceasta o mulțime de exemple. Paserile călătoare sau staționare, cari trăesc la Pol sau în munți înalți sunt de obicei mai mari, decât aceleași specii de paseri aflătoare în zona stâmpărată, și acestea din urmă la rândul lor sunt mai mari, decât surioarele lor din regiunile călduroase. Câteva exemple: Corbii (*Corvus Corax* L.) ținuturilor sudice sunt mai mici, decât corbii noștri, iar corbii noștri de prin Norvegia, Grönlanda, America de Nord și corbii, cari trăesc în Himalaia (peste 4000 m. înălțime) sunt la rândul lor cu mult mai mari, decât corbii noștri. Acelaș lucru îl constatăm și despre ciocănitoare, sticlete ș. a. Vrabia (*Passer domesticus* L.) țărilor sudice e ceva mai mică, decât vrabia de pe la noi totuși ca excepțiune — vrăbiile din Siria (Azia) sunt cu mult mai mari decât vrăbiile noastre. Cauza acestui lucru ar fi, că animalele, cari trăesc în regiuni reci, au trebuință de multă căldură; trebuie deci, să mănânce mai mult, ca să poată rezistă frigului. Așa apoi au

și corp mai mare, decât neamurile lor mai norocoase dela Sud. (*Sabin Opreanu*).

Activitatea Asociațiunii.

Bibliotecile sătești. Dl V. Stroescu, după cum se știe, a pus la dispoziția Asociațiunii suma de 25 mii cor. pentru a înființa trei mii de biblioteci populare cu cărți cumpărate și tipărite anume. Comitetul central hotărâse să înființeze numai 150 de biblioteci cu un număr mai mare de volume în despărțămintele din comitatele Maramurăș, Sătmar și Bihor. Dl Stroescu sătruce, însă, pentru înființarea celor trei mii de biblioteci proiectate, cari pe urmă se vor alimenta an de an cu cărți nouă. Încă în primăvara acestui an se vor trimite cărțile cumpărate și tipărite cu cheltuiala dlui V. Stroescu despărțămintelor Asociațiunii, ca să înființeze biblioteci populare acolo, unde nu sunt sau să le augmenteze pe cele existente. Deodată cu expediția cărților, directorii de despărțăminte vor primi instrucțiunile necesare, cum au să procedeze la înființarea bibliotecilor sătești.

Casetele Asociațiunii. Adunarea generală, ținută în Orăștie, a decis ca Asociațiunea să apeleze la sprijinul bisericilor noastre pentru înmulțirea mijloacelor materiale, rugând Prea Ven. Consistoare să permită a introduce, în fiecare biserică românească, o casetă a Asociațiunii, cu ajutorul căreia să se dea prilej țărănilor și cărturarilor din fiecare comună să aducă obolul lor pe altarul culturii naționale.

Biroul central a și făcut o adresă către toate Consistoarele, încă la începutul lui Noemvrie 1913.

Dintre Consistoare au răspuns până acum : ale Mitropoliiilor din Sibiu

și Blaj, ale episcopiiilor din Arad și Gherla, toate refuzând cererea Asociațiunii Răspunsul celorlalte consistoare va fi probabil tot negativ

Despărțămintele. Ideea dismembrării despărțămintelor cu comune prea multe a prins. Se înființează mereu despărțăminte nouă, așa că în câțiva ani nădăjduim să avem o organizație model a Asociațiunii și să se lucreze în toate părțile, pe întrecute, la înaintarea culturală a poporului. De curând s'a înființat un despărțământ nou în Almaș (din desp. Hida-Huedin). Sunt pe cale de a se înființa următoarele despărțăminte nouă: *Biserica-albă și Boroșsebiș*; se vor reorganiza desp. *Huedin și Lipova*

Din activitatea despărțămintelor pomenim ținerea conferințelor pentru intelectuali în Beiuș, Bistrița, Brașov, Cluj și Turda. În părțile mai expuse, cum sunt desp. Beiuș (Bihor) și Vișeu-Iza (Maramurăș) se lucrează tot mai intensiv pentru răspândirea culturii în popor. Desp. Vișeu-Iza a desfășurat o activitate model, ținând 67, iar Beiușul 118 prelegeri și conferințe.

Biblioteca populară a Asociațiunii. Se continuă în condițiuni multumitoare. În cursul anului 1914 vor apărea următoarele broșuri:

- Nr. 34. *Povestea unei coroane de oțel*, de George Coșbuc.
 Nr. 35. *Popa Tanda*, de Ioan Slavici.
 Nr. 36. *Emigrarea în America*, de Unul care a fost acolo.

Nr. 37. *Dela sate*, de Ioan Agârbiceanu.

Nr. 38. *Sfaturi pentru popor*, de Nicolae Iosif.

Nr. 39. *Pavel Cătandă*, talmăcire din limba cehă de I. U. Iarnik.

Nr. 40. *Poezii*, de Ștefan O. Iosif.

Nr. 41. *Povestiri din viața țăranilor*, cartea a III-a, de Ioan Pop Reteganul.

Nr. 42. *Cheia de aur a raiului*, talmăcire din nemțește.

Nr. 43. *Din trecutul Românilor ardeleni*, de Dr. Ioan Lupăș.

Nr. 44. *Calendarul Asociațiunii pe 1915*, întocmit de Oct. C. Tăslăuanu.

Broșurile și Calendarul Asociațiunii se trimit membrilor ajutători, cari achită la începutul anului taxa de 2 cor.

S'au împărțit în toate satele liste pentru înscrierea membrilor ajutători. Rugăm și la acest loc despărțămintele și pe cărturarii dela sate să răspândească Biblioteca populară a Asociațiunii.

Conferențiarul „Asociațiunii“.

Ambii conferențieri (cel agronomic și cel cooperativ), în Dec. 1913, au fost în desp. Vișeu-Iza, unde au ținut prelegeri și au înființat bănci sătești. Conferențiarul agronomic a mai cutrierat desp. Sătmar, Seini și Chioar, iar în Ianuarie se va duce în Panciova și Vârșeț.

Aviz!

Domnii directori ai despărțămintelor «Asociațiunii» sunt rugați a îngriji să se încasseze taxele dela membrii «Asociațiunii» și, până la finea lui Ianuarie n. 1914, să se înalteze la casa centrală, subtrăgând cele 20%, ce compet despărțămintelor. În caz contrar, taxele restante se vor încassa de subscrisul birou, prin mandate postale, direct dela membri.

Biroul «Asociațiunii».